

Præstens tjenstlige forpligtelser
Kirkeretsantologi 2023
Kirkerettens retskilder –
fra Reformationen til nu

Redaktion

Lisbet Christoffersen, Martin Martensen-Larsen og Lars Chr. Kjærgaard

Eksistensen Akademisk
for Selskab for Kirkeret
København 2023

Retlige grænser for regulering af kernen i folkekirkens indre anliggender¹

Analyse af Højesterets dom 23. marts 2017 (liturgisagen) i relation til betænkning 1544/2014 om folkekirkens styrelse og i relation til retsgrundlaget for afskaffelsen af Store Bededag i februar 2023

Lisbet Christoffersen

Problemstilling

Formålet med artiklen er at undersøge forfatningsmæssige rammer og mulige grænser for Regeringens og Folketingets regulering af kernen i folkekirkens indre anliggender, dvs. kompetencespørgsmål og mulige indholdsmæssige grænser for udøvelse af denne kompetence.

Artiklen introducerer først ganske kort ændringen af ægteskabslov og vielsesritual i 2012, hvis formål var at sikre kønsneutralt ægteskab og adgang til vielse af par af samme køn i folkekirken. Ændringen af vielsesri-

1. Redaktionens øvrige medlemmer og eksterne reviewers har givet grundige kommentarer til udkast til denne artikel. Derudover har jeg forelagt udkast til artiklen i min aktuelle forskningsgruppe *VELCI Changing Societies – dilemmas challenges consequences* på Institut for Samfund og Erhverv, Roskilde Universitet. Jeg takker for fine og relevante kommentarer, vejen rundt. Artiklen er et bidrag til det HERA-finansierede forskningsprojekt *ProNoLa – Protestant Legacies in Nordic Law*, som jeg er leder af.

tualet er udtryk for en ændring af kernen i folkekirken indre anliggender. En gruppe borgere anlagde sag mod staten med henblik på at kende disse regler for grundlovsstridige på grund af kompetencemangel.

I artiklens anden del præsenteres en retlig analyse af de deraf følgende lands- og højesteretsdomme.²

I forlængelse af lovændringen blev nedsat en kommission om folkekirken styrelse, der afgav betænkning i 2014. I artiklens tredje del diskuteres resultatet af højesteretsdommen i relation til de retlige diskussioner i denne betænkning. Det understreges, at Højesteret i sin domsafsigelse lægger vægt på, at der skal være saglighed bag det skøn, regering og folketing udøver inden for grænserne af begrebet om evangelisk-luthersk, men det konkluderes også, at højesteret anerkender, at det er regering og folketing, der udøver dette skøn. Det konkluderes derfor, at der – på trods af forfatterens egne forsøg gennem perioden på at udvikle en teori om en retlig grænse for regulering – ikke kan identificeres en sådan grænse i højesteretsdommen.

I artiklens fjerde del præsenteres den ændrede lovgivning i første kvartal af 2023, hvorefter Bededag er afskaffet som helligdag.³ Herefter diskuteres i artiklens femte del brugen af højesteretsdommen i forhold til gennemførelse af dette lovkompleks.⁴ Da højesteretsdommen alene anerkender en materiel grænse i forhold til kriteriet om *evangelisk-luthersk* i

2. Sag nr. 159/2016 Højesterets dom af 23. marts 2017.

3. Bededag er afskaffet ved Kongelig Resolution af 6. marts 2023, jf BEK nr 270 af 07/03/2023 Bekendtgørelse om afskaffelse af bededag som helligdag. Bekendtgørelsens eneste bestemmelse, § 1, lyder: "Bededag, som blev indført som helligdag i Danmark ved kgl. Forordning i 1686, afskaffes som helligdag med virkning fra den 1. januar 2024." Samtidig har Kronprinsen stadfæstet LOV nr 214 af 06/03/2023 Lov om konsekvenser ved afskaffelsen af store bededag som helligdag. Der skal ikke lægges noget indholdsmæssigt i, at det er Kronprinsen, der som Rigsforstander har stadfæstet de to reguleringer – Dronningen var sygemeldt i den pågældende periode på grund af en rygoperation.

4. Resultatet af højesteretsdommen er anvendt i detaljeret omfang i drøftelserne af det retlige grundlag for regeringens beslutning i januar 2023 og folketingets efterfølgende godkendelse af, at Bededag afskaffes og de retlige konsekvenser fastlægges ved lov. Jeg har på det grundlag fundet det naturligt at inddrage dette spørgsmål i artiklens analyse af mulige retlige grænser for regulering af folkekirken indre anliggender. Artiklen er færdiggjort til forlaget 24. marts 2023. Retligt materiale, der måtte være fremkommet efter denne dato, er ikke medtaget.

grundlovens § 4, vurderes det, at afskaffelsen af bededag ligger inden for disse rammer. De formulerede krav om en høring i folkekirken tilbagevises med henvisning til Højesterets klare dom. Samtidig diskuteres dog, hvorvidt og i givet fald hvordan understøttelses-kravet i grl. § 4, anden del, kan genoplives, ikke mindst i relation til ændringer af den danske religionsmodel (jf Raun Iversen mfl. 2012).

Ved "kernen i folkekirken indre anliggender" forstås i denne artikel de forhold i folkekirken, der traditionsmæssigt reguleres ved kongelig anordning.⁵ Dvs. der er tale om regulering af forhold, der har betydning for og indgår i alterbog, ritualbog, salmebog mv. Det er en selvstændig diskussion, som vil blive taget op i forbindelse med drøftelsen af nedlæggelsen af store bededag, hvordan man skal karakterisere helligdage i forhold til begrebet om kernen i indre anliggender.⁶

Afslutningsvis sættes emnet kortfattet ind i en bagvedliggende værdimæssig diskussion om sekularisering af samfundet og det diskuteres, hvorvidt det er hensigtsmæssigt, hvis statsmagten finder sig beføjet til at regulere kernen i folkekirken indre anliggender, også imod denne kirkes interesser.

2012-lovgivningen om kønsneutralt ægteskab og vielse af par af samme køn i folkekirken

I 2012 besluttede et flertal i folketinget at ændre ægteskabsloven med den virkning, at ægteskab i Danmark nu er kønsneutralt. Tidligere fremgik det af loven, at ægteskab kan indgås mellem mand og kvinde. Nu fremgår det af loven, at ægteskab indgås mellem "to personer af forskelligt køn og mellem to personer af samme køn".⁷ Endvidere fremgår det nu af lovens

5. Jf. f.eks. Espersen 1999, s. 61 ff og diskussionen i Betænkning 1544/2014, kap. 2.7 og kap. 9, hvor en endog særdeles bred afgrænsning af begrebet indre anliggender i og for sig foretrækkes af flertallet, men dog ikke lægges til grund for de fremsatte forslag. Diskussionen om afgrænsningen af dette begreb tages op senere i artiklen.

6. Kommentaren i BEK 270/2023 om, at Bededag blev indført i Danmark ved kongelig forordning, har sammenhæng med denne diskussion.

7. LBK nr. 771 af 07/08/2019 Bekendtgørelse af lov om ægteskabs indgåelse og opløsning (herefter ægteskabsloven), § 1, som ændret ved LOV nr. 532 af

aldersgrænse, at man som hovedregel skal være over 18 år, og dermed myndig, for at kunne indgå ægteskab.

Samtidig blev det i en ændring af folkekirkenes medlemskabslov besluttet, at præster i folkekirken har ret til at nægte at vie personer af samme køn.⁸ Der er tale om en undtagelse fra den almindelige hovedregel i medlemskabslovens § 6, stk. 1, 1. pkt. om, at ethvert medlem af folkekirken har ret til kirkelig betjening af præsten eller præsterne for den menighed, hvortil medlemmet hører. Denne ret til kirkelig betjening hos præsten i sognet gennemskydes således af en undtagelsesbestemmelse, hvorefter præster i folkekirken kan frasige sig præcis den form for kirkelig betjening, der består i vielse af par af samme køn og af fraskilte.

Den retlige virkning af disse bestemmelser er, at medlemmer af folkekirken beholder et retskrav på vielse i den kirke og det sogn i folkekirken, hvor de i øvrigt har et retskrav på kirkelig betjening, men retskravet skal muligt opfyldes ved en anden end sognets præst.⁹ Det er således folkekirken (i praksis provsten), der skal sikre, at par af samme køn, der ønsker at blive viet, også kan få dette ønske gennemført uden unødigt besvær. Det er ikke det enkelte medlems opgave at finde en præst, der ønsker at vie par af samme køn. Denne ret for folkekirkenes medlemmer kan f.eks. sikres ved at etablere tilkaldeordninger eller lignende¹⁰ i områder, hvor det er mere udbredt, at præsterne ikke ønsker at vie par af samme køn.

Lovændringen medførte behov for udarbejdelse af et ritual for vielse af par af samme køn. Undervejs var det uklart, hvorvidt alene et mindretal eller op til halvdelen af biskopperne ville stille sig bag udarbejdelse af et sådant ritual (se nærmere om forløbet Vinding & Saggau, 2016), særligt fordi en del biskopper havde ønsket en løsning, hvor par af samme køn ikke skulle identificeres som ægtefolk. Da loven var vedtaget, besluttede

12/06/2012 Lov om ændring af lov om ægteskabs indgåelse og opløsning, lov om ægteskabets retsvirkninger og retsplejeloven og om ophævelse af lov om registreret partnerskab (Ægteskab mellem to personer af samme køn), § 1, nr. 2.

8. LBK nr. 622 af 19/06/2012 Bekendtgørelse af lov om medlemskab af folkekirken, kirkelig betjening og sognebåndsløsning, herefter medlemskabsloven, § 7 a. En præst kan undlade at vie to personer af samme køn. Reglen har ikke betydning for andre former for kirkelig betjening (dåb, konfirmation og begravelse).

9. Jf. Ægteskabslovens § 16, stk. 1, nr. 1 og medlemskabslovens § 6.

10. Se f.eks. leder i Folkebladet Lemvig 27. april 2022: <https://folkebladetlemvig.dk/debat/naar-nu-praesten-ikke-vil-saa-maa-der-ligge-en-beredskabsplan-der-virker-saa-folkekirken-lever-op-til-det-den-skal>

yderligere tre biskopper imidlertid, at man ville bidrage til at udarbejde ritualet. Der var således otte biskopper bag, da ritualet blev forelagt regenten til autorisation. En central begrundelse for de tre biskopper, der senest tilsluttede sig, var, at med den aktuelle folkekirkeordning er det lovgivningsmagten, der fastlægger reguleringsformatet. De tilbageværende to biskopper ønskede ikke at stille sig bag ritualet og ønskede ikke at opfordre præster i deres stifter til at anvende det.

Ritualet blev autoriseret af Dronningen samtidig med, at lovene blev underskrevet.¹¹

Lovene og det autoriserede ritual førte til, at en gruppe medlemmer af folkekirken anlagde sag mod staten ved Københavns byret med påstand om, at ritualet og ægteskabsloven for så vidt angik folkekirken var ugyldig som værende i strid med grl. §§ 4 og 66. Påstanden drejede sig både om kompetencemangel og hjemmelsmangel. Retsagen blev ved kendelse i første instans overført til Østre landsret, der afsagde dom i statens favør den 28. juni 2016.¹² Ankesagen ved Højesteret blev afgjort den 23. marts 2017.¹³

Østre Landsrets og Højesterets domme i liturgisagen

Sagsøgernes påstand for Østre Landsret var, at både det autoriserede vielse ritual for par af samme køn og bemyndigelsen i ægteskabsloven til folkekirken præster om at indstifte ægteskab for par af samme køn, var ugyldige. Staten påstod frifindelse.

Sagsøgernes hovedargument var, at spørgsmålet om, hvorvidt et par kan blive viet i folkekirken, hører til folkekirken *indre anliggender*.

Sagsøger fandt, at grl. § 66, der giver lovgivningsmagten reguleringskompetence, alene drejer sig om ydre anliggender. Indre anliggender kunne efter sagsøgers opfattelse ikke reguleres ved lov, men alene ved kon-

11. BEK nr. 544 af 13/06/2012 Bekendtgørelse om autorisation af ritualer for vielse (bryllup) af to af samme køn og kirkelig velsignelse af borgerligt indgået ægteskab mellem to af samme køn

12. Dommen i Østre Landsret har sagsnummer 16. afd. nr. B-713-15. Den er afsagt 28 juni 2016 i Østre Landsrets 16. afdeling. Sagsøger er John Hejlesen mfl.

13. Jeg holdt ved et efterfølgende seminar i Selskab for Kirkeret et oplæg om den afsagte dom. Denne artikel er en fri gennemarbejdning af sagsforløbet.

gelig anordning. En regulering af indre anliggender i en situation, hvor der var biskopper som fandt at reguleringen ville være i strid med den evangelisk-lutherske bekendelse (jf. grl. § 4) ville være grundlovsstridig. Sagsøgerne anførte endvidere, at den kongelige resolution med et ritual for vielse af par af samme køn ikke var ønsket af folkekirken selv eller et flertal af biskopperne:

Det gøres samtidigt gældende, at den kongelige resolution af 12. juni 2012 ikke var noget, der var ønsket af Folkekirken eller af Folkekirkens biskopper. Det samme gælder muligheden for, at Folkekirkens præster skulle have adgang til at indstifte et ægteskab for to personer af samme køn.

Derimod bestred sagsøger ved Østre Landsret ikke, at lovgiver fuldt medholdeligt kunne give samme borgerlige rettigheder til to af samme køn i ægteskab som til to af forskelligt køn. "Det er i god overensstemmelse med Luthers princip og lære om de 2 regimenter."

Men man bestred, at regeringen og folketinget:

lovligt ved bekendtgørelse og almindelig lov kan voldføre et trossamfund, hvis bekendelsesgrundlag er beskyttet af regulering af forfatningsretlig karakter, til at anerkende forhold, som det selvsamme bekendelsesgrundlag betragter som noget syndigt, som et forhold, der er Gud velbehageligt, og som kan danne grundlag for Guds velsignelse.

Man opfatter således folkekirken og samfundet som to forskellige rum, hvor der gælder forskellige normer for retlig regulering.

Endelig gjorde sagsøgerne gældende, at kirkeministerens regulering af folkekirkens indre anliggender i henhold til den gældende forfatnings-sædvane kun kan ske, såfremt der blandt "biskopperne er enighed" om indholdet af den pågældende regulering.

Sagsøgte (Kammeradvokaten på vegne af staten) anførte heroverfor, at den traditionelle identifikation af "ritualer, gudstjenesteordningen, bibe-loversættelse, salmebøger og tilsynet med de specifikt gejstlige dele af præsternes embedsførelse i form af forkyndelse og forvaltning af sakramenterne" som tilhørende folkekirkens indre anliggender, ikke har et retligt grundlag: Alt er underlagt almindelig lovgivningskompetence. Lovgiver har ganske vist udvist betydelig tilbageholdenhed over for at tage stilling

til liturgiske spørgsmål og gudstjenesteordningen. Folketinget har således aldrig lovgivet herom, men den hidtidige praksis med regulering af disse forhold ved kongelig anordning har ikke grundlovskraft.

Kammeradvokaten fastslog videre, at ministeren normalt vil rådføre sig med biskopper og andre, men der er ikke fastlagt regler om proceduren frem mod en indstilling til en kongelig anordning. Der er således:

ikke nogen kirkelig instans, som har krav på at medvirke ved udformningen af regler på disse områder, og der findes ingen regler om, at kirkeministeren er forpligtet til at høre biskopperne eller helt eller delvis at følge forslag fra udvalg, arbejdsgrupper og kommissioner.

I dommen fastslog Østre Landsret for det første, at folkekirkens bekendelsesgrundlag er ubestridt af sagens parter.

Ministeriet havde ved lovforslaget, bl.a. på grundlag af et notat fra Københavns biskop,¹⁴ vurderet, at “lovgivningen ikke er i strid med folkekirkens bekendelsesgrundlag.” Østre Landsret fandt det ikke godtgjort, (heller ikke med henvisning til hørings svar fra de to biskopper, der var imod både lovgivningen og den kongelige anordning/ritualet), at mulighed for indgåelse af ægteskab mellem to personer af samme køn ved en præst skulle være i strid med folkekirkens bekendelsesgrundlag, i den forstand, at den ikke “legitimt skulle kunne rummes inden for dette grundlag.”

Landsrettens kriterium er således, at der ikke behøver at være fuld overensstemmelse med alle tolkninger af bekendelsesgrundlaget, så længe det er muligt at rumme dette ritual inden for et begreb om evangelisk-luthersk kristendom.

Yderligere fastslog Landsretten, at der på trods af udvist tilbageholdenhed heller ikke er grundlag for at hævde, at udnyttelse af den eksisterende retssædvane, der danner grundlag for kirkeministerens regulering af

14. Den danske kirkeordning opererer som bekendt ikke med en “*primus inter pares*”, men i praksis har Københavns biskop i umindelige tider fungeret som regeringens særlige rådgiver – på vegne af bispekollegiet og folkekirken som helhed. Det hører med, i drøftelsen af biskoppernes rolle, at de er den gruppe i folkekirken, som besidder den største vælgermæssige legitimitet, idet hver enkelt af dem forud for udnævnelsen af Dronningen og indsættelsen af øvrige biskopper har været igennem en valgprocedure, hvortil samtlige menighedsrådsmedlemmer og præster i stiftet er valgberechtigede (jf. Christoffersen, 1996).

folkekirkens indre anliggender, forudsætter, at der er “enighed” mellem biskopperne om indholdet af en sådan regulering. Bekendelsesgrundlaget kan således fint rumme flere forskellige tolkninger – så længe disse tolkninger ligger inden for den samlede ramme.

Loven og det autoriserede ritual er således, fastslår Landsretten, begge lovlige, også selvom et mindretal af biskopperne var imod, så længe reguleringen kan rummes inden for rammerne af ‘evangelisk-luthersk kristendom’.

Endelig fastslog Landsretten, at reguleringen, der er vedtaget af lovgivningsmagt og ministeren/regenten er foretaget af de for folkekirken kompetente organer.

Det er allerede derfor “ikke godtgjort, at den omtvistede regulering skulle være vedtaget i strid med folkekirkens “vilje”,¹⁵ som anført af sagsøgerne.”

Landsretten synes således at anerkende forestillingen om, at der eksisterer en folkekirkelig vilje, som der skal tages højde for. Men anfører, at en sådan vilje ikke har manifesteret sig massivt imod lov og ritual, man kunne måske sige: allerede fordi et antal biskopper (i hvert fald 2) fra begyndelsen gik ind for ritualet og et endnu større antal (otte ud af 10) endte med at være medunderskrivere på ritualet. Dermed kan man måske læse landsrettens dom sådan, at folkekirken faktisk kan have en vilje, udtrykt ved biskoppernes faktiske tilslutning til eller afstandtagen fra ritualet. Hvad det ville have indebåret, hvis alle 10 biskopper havde været imod, er der ikke taget stilling til i ØL-dommen.

Endelig var spørgsmålet om rækkevidden af Den Europæiske Menneskerettighedskonventions (EMRK) art. 9 om religionsfrihed bragt i spil i sagen.

Herom fastslog Landsretten, at hverken loven eller ritualet afskærer nogen fra at udøve deres religion, hvorfor der allerede derfor ikke er sket et indgreb i nogens religionsfrihed, heller ikke i forhold til EMRK art. 9.

I Landsretten fik sagsøgerne med andre ord ikke meget med hjem. Udover, at de blev dømt til at betale 50.000 kr. i sagsomkostninger til staten.

Østre Landsrets dom blev af sagsøgerne – på trods af enstemmighed og de pådømte omkostninger – anket til Højesteret. Man kan imidlertid ikke afvise, at formålet med at anke var at afsøge muligheden for at gå videre

15. Landsrettens anførselstegn

til Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol, hvilket forudsætter en afgørelse fra sidste nationale instans. I hvert fald prøvede sagsøgerne en gang mere.

For Højesteret anførte sagsøgerne supplerende, at loven og den kongelige resolution var i strid med en retssædvane på grundlovsniveau, der forhindrer kirkeministeren og Folketinget i at regulere folkekirken indre forhold i en situation som den foreliggende, hvor en eller flere biskopper havde tilkendegivet, at reguleringen var i strid med kirkens bekendelsesgrundlag.

Det anførtes endvidere, at indgrebet var uproportionalt og unødvendigt og dermed udgjorde en krænkelse af hver af appellanterne individuelt, jf. kriterierne for regulering af religionsfrihed i EMRK art. 9, stk. 2, hvorefter en sådan lovgivning skal være nødvendig (og proportional) i et demokratisk samfund af hensyn til andres friheder og rettigheder.

Statens advokat anførte, at der ikke er dannet en retssædvane med grundlovsrang, som forhindrer Folketinget eller kirkeministeren i at regulere folkekirken indre forhold uden biskoppernes deltagelse, endsiges samtykke, idet betingelserne for dannelse af en sådan retssædvane ikke er opfyldt.

En sådan regel blev søgt indført ved det ikke gennemførte grundlovsforslag i 1939, og selve det forhold, at det var nødvendigt at søge reglen indført i grundloven viser, at der ikke har dannet sig en sådan retssædvane.

Også i Højesteret tabte sagsøgerne. Højesteret syv dommere stadfæstede enstemmigt Landsrettens dom, og der skulle nu betales 100.000 kr. i sagsomkostninger.

Igen spiller spørgsmålet om at gå til Strasbourg formentlig en rolle. Ved så tydeligt at pålægge sagsomkostninger på appellanterne sender Højesteret et signal, der siger: Denne sag er slet ikke i strid med den danske religionsretlige model og heller ikke på nogen måde i konflikt med Den Europæiske menneskeretskonventions artikel 9. Spørgsmålet om forholdet til EMRK blev direkte adresseret i dommen, hvor det fastslås, at der ikke er grundlag for at antage, at lovændringen og udstedelsen af den kongelige resolution er i strid med artikel 9 sammenholdt med artikel 11 i Den Europæiske Menneskerettighedskonvention. Begrundelsen er, som i Landsretten, at ingen på grund af de foretagne lov- og ritualændringer er afskåret fra at udøve sin religion; og Højesteret tilføjer: “herunder udenfor

folkekirken,” og allerede derfor er der ikke sket et indgreb i tros- og religionsfriheden efter grl. § 67.

Yderligere anfører Højesteret, at formålet med de retlige ændringer var at tildele muligheder for medlemmer af folkekirken, nemlig de par af samme køn, der ønsker en kirkelig vielse. Dvs. at både lovændring og ritual havde til formål at sidestille grupper menneskeretligt, som ellers ville være sat udenfor den ordening, flertallet har adgang til. Det menneskeretlige argument går således, efter højesterets opfattelse, den modsatte vej: her er en gruppe mennesker, der skal have adgang til en religiøs vielse på lige fod med andre, også selvom kirkens kollektive ledelse måtte være imod (hvad de altså endte med ikke at være). Kollektiv religionsfrihed (altså den frihed, trossamfundet ved dets ledelse har til at lægge linjen) er stærkt beskyttet i EMD's afgørelser.¹⁶ Her er argumentet fra Højesteret, at beskyttelse af de individuelle rettigheder står højere end beskyttelsen af kirkens ledelse i en af staten understøttet folkekirke. Det er en linje, man måtte forvente, at statens repræsentant også ville forfølge i en evt. sag i Strasbourg.

Sagen er ikke blevet indbragt for Den Europæiske Menneskeretsdomstol.

I Højesterets afgørelsesbase¹⁷ er dommen omtalt som følger:

Ægteskabsloven, som hidtil kun havde omfattet ægteskab mellem to personer af forskelligt køn, blev ved en lovændring i 2012 ændret, så den også fandt anvendelse på ægteskab mellem to personer af samme køn. Der blev i forlængelse af loven bl.a. vedtaget en kongelig resolution, som fastsatte ritualer for vielse af to personer af samme køn.

16. At den danske religionsmodel fsva. folkekirken ikke tager højde for den europæiske og internationale ide om beskyttelse af trossamfundet som sådan ved dens ledelse er f.eks. påpeget i Christoffersen (2004), Christoffersen (2006), Christoffersen (2012) og Christoffersen (2015). Påpegningen i disse forskningsbidrag af, at der fsva. Folkekirken kunne være retlige problemer i den danske religionsmodel, er blevet afvist i Højesterets dom i liturgisagen.

17. https://domstol.fe1.tangora.com/S%C3%B8geside---H%C3%B8jesteretten.31488.aspx?doshow31488=1&filterfromcontrol314881=23-03-17&filtertocontrol314881=28-03-17&filtercontrol314882_1=0&filtercontrol314882_2=0&filtercontrol314882_3=0&filtercontrol314882_4=0&filtercontrol314882_5=0&filtercontrol314882_6=0&filtercontrol314882_7=0&searchword31488=Folkekirke

Spørgsmålet i sagen var, om ændringerne, for så vidt angik bemyndigelsen til, at præster i den danske folkekirke kan vie to personer af samme køn, var ugyldige som følge af bestemmelser i grundloven, en forfatningsretlig sædvane eller Den Europæiske Menneskerettighedskonventions regler om bl.a. religionsfrihed.

Højesteret bemærkede, at folkekirken i henhold til grundloven hviler på et evangelisk-luthersk bekendelsesgrundlag. Kompetencen til at regulere folkekirkens forhold tilkommer lovgivningsmagten og regeringen, der har et betydeligt skøn med hensyn til, hvilke grænser det evangelisk-lutherske bekendelsesgrundlag sætter for en sådan regulering.

Højesteret fandt, at der ikke var grundlag for at tilsidesætte lovgivningsmagtens og regeringens vurdering af, at den gennemførte ordning, der gav mulighed for indgåelse af ægteskab mellem to personer af samme køn ved en præst i den danske folkekirke, lå inden for det evangelisk-lutherske bekendelsesgrundlag og dermed inden for rammerne af grundloven.

Højesteret fandt desuden, at der ikke forelå en retssædvane som begrænsede lovgivningsmagtens og regeringens kompetence til at regulere dele af folkekirkens forhold. Ændringerne var endelig ikke i strid med grundlovens eller Den Europæiske Menneskerettighedskonventions bestemmelser om tros- og religionsfrihed.

Højesteret stadfæstede herefter landsrettens dom.

Tilbage for Højesteret stod altså, efter at spørgsmålet om religionsfrihed og folkekirke var afvist, tre andre spørgsmål.

For det første kompetencespørgsmålet: Findes der et retligt område – indre anliggender – der ikke kan reguleres af lovgivende og udøvende magt?

For det andet det processuelle spørgsmål: foreligger der nogen procesretlige betingelser, der indebærer, at en sådan regulering af, som Højesteret skriver, “de relevante dele af folkekirkens forhold”, dvs. en regulering af kernen i de indre anliggender, alene kan ske under bestemte processuelle forhold, herunder høring af bestemte parter, ikke mindst biskopperne?

For det tredje det materielle spørgsmål eller hjemmelsspørgsmålet: hvorvidt den konkrete regulering materielt set var inden for rammerne af den hjemmelmæssige begrænsning i grl. § 4 om, at reguleringen skulle ske inden for rammerne af folkekirkens konfessionelle identitet som evangelisk-luthersk.

Kompetencespørgsmålet

Med hensyn til den formelle kompetence fastslår Højesteret, at den tilkommer lovgivningsmagten og regeringen:

Der følger ikke af grundlovens § 66 nogen begrænsning i lovgivningsmagtens kompetence, og der er ikke grundlag for at antage, at der skulle foreligge en retssædvane, som begrænser lovgivningsmagtens og regeringens kompetence til at regulere dele af folkekirkens forhold

skriver Højesteret. Så selv hvis Folketinget skulle finde på at regulere indholdet i ritualer og salmebog, ville det efter Højesterets opfattelse være inden for rammerne af kompetencebeskrivelsen i grl. § 66. At praksis så er, at reguleringen af denne kerne i de indre anliggender sker ved kongelig anordning, er en anden sag. Men det er ikke en praksis, der efter Højesterets opfattelse hviler på noget retligt grundlag.

Det, højesteret siger er, at folkekirken ikke har en egen reguleringskompetence. I Danmark har vi én lovgivende, én udøvende og én dømmende magt, jf grl. § 3, og det forhold står, efter højesterets opfattelse, over enhver forestilling om, at folkekirken skulle kunne tildeles egen intern reguleringskompetence. Allerhøjest ved lovgivningsmæssig delegation efter grl. § 66, må man forstå.

Det processuelle spørgsmål

Med hensyn til om der er bygget processuelle begrænsninger af retlig karakter ind i den formelle kompetence, altså om regering og/eller Folketing har pligt til at høre nogen (f.eks. biskopper, menighedsråd eller andre) forud for en regulering af kernen i folkekirkens indre anliggender (retligt reguleret kirkelig praksis i form af ritualer, salmebog, alterbog mv), så er Højesteret lige så klar i mælet:

Lovgivningsmagten og regeringen har ikke pligt til forud for regulering af folkekirkens forhold at høre nogen kirkelig instans.

Dermed er også de overvejelser, der måske kunne læses ud af ØL-dommen om, at folkekirken 'vilje' er repræsenteret af nogen, som skulle høres, eller måske endog gå ind for den påtænkte regulering, lagt ned. Højesteret slår fast, at der ikke er nogen form for krav om folkekirkelig opbakning bag en regulering.

Det materielle spørgsmål

Mht. de materielle rammer tilslutter Højesteret sig til gengæld til teorien om, at begrebet om folkekirken som evangelisk-luthersk fra grl. § 4 er en egentlig materiel grænse for reguleringen af folkekirken, idet Højesteret slår fast, at "*Folkekirken hviler således på et evangelisk-luthersk bekendelsesgrundlag.*" Højesteret er dog klar over, at tolkningen af dette som folkekirken grundlag kræver:

et betydeligt skøn med hensyn til, hvilke grænser det evangelisk-lutherske bekendelsesgrundlag sætter for en sådan regulering.

Og her vender vi tilbage til kompetencespørgsmålet, for hvem kan udøve dette skøn? Ja, det er igen, ifølge Højesteret, lovgivningsmagten og regeringen, "der har" dette skøn.

Retlige krav til skønsudøvelse

Én åbning giver Højesteret dog. Man går faktisk ind og efterprøver det skøn, som lovgivningsmagten og regeringen har udøvet i den konkrete sag.

Først anføres det således, at Højesteret ikke finder grundlag for at tilsidesætte det skøn, der er udøvet, nemlig vurderingen af, at den gennemførte ordning er inden for det evangelisk-lutherske bekendelsesgrundlag og dermed grl. § 4.

Dernæst *bemærkes*, til støtte for denne efterprøvning af skønnet, at ministeriet

indhentede et notat fra Københavns biskop, der fandt, at ordningen med mulighed for indgåelse af ægteskab mellem to personer af samme køn ved en præst ikke var i strid med folkekirkens bekendelsesgrundlag.

Her trækker Højesteret på generel teori om domstolsprøvelse, dels af regeringens beslutninger og dels af lovgivningen.

Den kongelige autorisation af ritualer er en regeringsbeslutning, altså et led i udøvende magt. Grundloven fastslår i § 63, at “Domstolene er berettiget til at påkende ethvert spørgsmål om øvrighedsmyndighedens grænser.” Igen gennem tiden har det teoretiske spørgsmål været, om domstolene hermed alene havde ret til at afklare et kompetenceforhold mellem (endelige) forvaltningsafgørelser og tvister, der kunne afgøres ved domstolene. Eller om domstolene også kunne foretage en legalitetsprøvelse, altså af den materielle hjemmel for udøvende magts afgørelser. Og, i forhold til den sidste teori (der har vundet indpas), om domstolene udover tolkningen af retsgrundlaget (den materielle hjemmel) også kan prøve en skønsudøvelse inden for rammerne af retsgrundlaget.¹⁸

Retsudviklingen har medført, at domstolene uproblematisk kan efterprøve hjemmelsgrundlaget for forvaltningens afgørelser. Hertil kommer, at der er udviklet en række retsprincipper, der skal regulere det skøn, der udøves af forvaltningen, når retsgrundlaget ikke er helt entydigt. De væsentligste af disse domstolsskabte krav til udøvelse af det frie skøn i udøvende magt er saglighedsgrundsætningen, lighedsgrundsætningen og proportionalitetsprincippet.¹⁹

Oversat til forståelsen af Højesterets dom af 2017 i liturgisagen betyder disse krav, at beslutningen om at udarbejde ritualer for par af samme køn (der jo er en administrativ beslutning, truffet af ministeren og giver

18. Se for en let tilgængelig oversigt over retsudviklingen, Jens Peter Christensen: “14. Dømmende magt” i Christensen et al, 2012, særligt s. 227 ff. Det bemærkes, at Jens Peter Christensen i 2006 blev udnævnt til dommer i Højesteret. Jens Peter Christensen er siden november 2022 Højesterets præsident.

19. Om de saglige krav til forvaltningens skønsudøvelse, se Jens Garde, Karsten Revsbech og Søren Højgaard Mørup: “Kapitel 4. Saglige krav” i Søren Højgaard Mørup et al (2022). Om betydningen i domstolenes efterfølgende kontrol, se Karsten Revsbech og Søren Højgaard Mørup: “Kapitel 8. Domstolskontrol med forvaltningen” i samme bog.

retskraft ved kongelig resolution) skal træffes under følgende forudsætninger:

For det første skal rituallet have hjemmel i grl. §4. Hjemmelskravet indebærer, som det fremgår af dommen, at rituallet skal ligge inden for rammerne af begrebet om 'evangelisk-luthersk'.

Men forståelsen af begrebet om 'evangelisk-luthersk' indebærer et ret vidt skøn, som altså skal være sagligt. I forhold til prøvelsen af, om skønnet er sagligt, lægger Højesteret vægt på, at selvom der ikke processuelt var pligt til at spørge nogen, herunder ikke biskopperne, så har man faktisk spurgt Københavns biskop (som regeringens særlige rådgiver) om at bidrage til at vurdere dette fagskøn. Ved at trække på et sådant fagskøn omkring forståelsen af, om rituallet kan rummes inden for et begreb om evangelisk-luthersk, viser ministeren, at det udøvede skøn er sagligt. Også i Højesterets optik. Højesteret finder således, at et fagskøn er nødvendigt som grundlag for vurderingen af indgrebets karakter i forhold til begrebet om folkekirken som evangelisk-luthersk.

Konklusionen er, at reguleringen af ritualer ved kongelig autorisation er ministerens kompetence, der er ingen processuelle retlige begrænsninger, men der skal være hjemmel i kravet i grl. § 4 om at reguleringen skal ligge inden for rammerne af begrebet "evangelisk-luthersk", og når dette hjemmelsgrundlag skønsmæssigt skal vurderes, skal regeringen over for domstolene kunne påvise, at der er foretaget et sådant sagligt baseret fagskøn.

Betydningen af betænkning 1544/2014 folkekirkenes styrelse

I mellemtiden var en række af de juridiske spørgsmål blevet grundigt drøftet i den nedsatte kommission om folkekirkenes styrelse, der ledte til betænkning 1544/2014 folkekirkenes styrelse.²⁰

20. Kommissionens formand var Hans Gammeltoft-Hansen. Jeg var medlem af kommissionen og var i mindretal på en række punkter, fordi jeg forsøgte at få fastlagt en anden retsopfattelse. Det har været min teoretiske opfattelse, at der (inden for det snævre område, der kan identificeres som kernen i de indre anliggender) retligt måtte kunne stilles krav om, at mindst én af folkekirkenes biskopper stillede sig bag en ny regulering (svarende til, at ordination af kvinder i 1948 forudsatte, at mindst én af folkekirkenes biskopper ville ordinere). Efterfølgende har jeg måttet lade mig overbevise af, hvad der efter ikke alene kommissionens flertals, men også

Hovedformålet med Betænkning 1544 var at fremlægge forslag til en ny retlig regulering af folkekirken med afsæt i grundlovens § 66: "Folkekirken forfatning ordnes ved lov," og herunder særligt at tage stilling til, om der kunne indsættes processuelle begrænsninger i Folketingets og Regentens regulering af kernen i folkekirken indre anliggender.

Det absolutte flertal i udvalget bag betænkningen, med formanden i spidsen, ønskede imidlertid at gå videre ved at fremlægge et samlet forslag til en folkekirkelig styrelsesordning.

Det centrale i flertallets forslag til ændret styrelsesordning var ønsket om, at der blev oprettet et folkekirkeligt fællesudvalg, der indenfor retningslinjer fastlagt af ministeren skulle have kompetence til at fastlægge fællesfondens budget og landskirkeskattens størrelse mv. Samtidig skulle bispemødet og dets kompetence formaliseres ved lov. Et stort mindretal inden for flertallet havde gerne set et forslag om et folkekirkeråd med mere udvidet kompetence.²¹

Det 'folkekirkelige fællesudvalg', der skulle have den centrale kompetence i forhold til folkekirken landsdækkende økonomi og udvikling, skulle ifølge flertallet også have lovfæstet initiativret i samarbejde med bispemødet i forhold til indre anliggender. Virkningen ville være, at der alene kunne tages initiativ til regulering af kernen i de indre anliggender efter indstilling, fremsat i enighed mellem bispemødet og fællesmødet, eller efter ministerens forhandling med disse to gremier om nedsættelse af udvalg, om brede høringer mv. (Betænkning 1544/2014, s. 228 ff).

Umiddelbart var "indre anliggender" i betænkningen defineret langt bredere end de spørgsmål, der er diskuteret i denne artikel og i Højesterets dom, nemlig sådan, at indre anliggender dækker "både det område, der i dag reguleres ved kongelige resolutioner og kongelige anordninger samt en del af den gældende kirkelige lovgivning" (betænkning 1544/2014, s. 225). Dvs. at begrebet dækker ikke alene de "egentlige kultiske handlinger og deres rammer (bøn, gudstjeneste m.v.)", men også "tilhørende nødvendige praktiske forudsætninger for de kultiske og rituelle handlingers udøvelse", dvs. ansættelseslov, medlemskabslov, menighedsrådslov, økonomilov, brugslov mv. I betænkningens politiske forslag begrænsede

højesterets opfattelse, er gældende ret. Denne artikel forholder sig derfor også relativt frit til positionerne i kommissionsarbejdet.

21. Dette ganske omfattende forslag er beskrevet i betænkningen, afsnit 7.5.2

udvalget sig dog fsva. indre anliggender til at fremsætte forslag om de forhold, der hidtil har været reguleret ved kongelig resolution og kongelig anordning.

På dette område – altså det område, der i min optik udgør kernen i de indre anliggender – foreslog udvalgets flertal, at bispekollegiet lovfæstes, og at det foreslåede “folkekirkeligt fællesudvalg,” som skulle tillægges kompetence vedrørende folkekirkenes fælles økonomi, også skulle indgå i en obligatorisk procedure og dermed få del i kompetencen vedrørende indre anliggender.²² Det var således et afgørende moment i forslaget, at der ved lov blev etableret en formaliseret beslutningsprocedure, hvorefter læge og gejstlige medlemmer skulle være enige, før man kunne indstille et forslag vedrørende kernen indre anliggender til ministeren. Det indgik i forslaget, at Kirkeministeren efter forhandling med udvalg mv kunne regulere. Men kun efter forhandling med og indstilling fra folkekirkeligt fællesudvalg mfl. Formålet var således at skabe en proces, der tillagde “folkekirken” den kompetence, Højesteret senere fastslog, at folkekirken ikke har.

Præsteforeningens medlemmer af udvalget anførte supplerende, at de ikke har ønsket et valgt organ etableret, men har ønsket at fremme procedurer med inddragelse af brede kredse, samt at:

biskopperne forpligtes som kollegium i forhold til indre anliggender, så at også disse kan indgå i procedurerne, som ønskes sikret ved retsregler.²³

Et mindretal fandt (bl.a.) at der skulle:

lovfæstes retningslinjer for, hvordan ministeren skal inddrage folkekirken i hele sin bredde i eventuelle ændringer i kirkens indre anliggender, samt at det ved lovgivning sikres, at ministeren ikke kan foretage regulering i kirkens indre anliggender uden opbakning fra 8/10 af biskopperne.²⁴

22. Se betænkningens afsnit 9.4.1.

23. Betænkning 1544/2014, s. 231

24. Charlotte Dyremose og Britta Schall Holberg, se betænkningen, pkt. 9.4.2

Et andet mindretal i udvalget²⁵ fandt, at “gældende ret på området var under udvikling,”²⁶ og at:

en lovgivning, der giver mulighed for, at staten handler imod et klart flertal af biskopperne og brede kredse i folkekirken, ikke længere er holdbar.

På det grundlag opfattede dette mindretal en regulering af folkekirken forhold som:

ikke er en begrænsning af indre anliggender, men en regulering i folkekirken tjeneste. – Mindretallets tilslutning til en fortsat anvendelse af kongelige anordninger til regulering af området for indre anliggender forudsatte dermed også, at der alene var tale om “regulering, der sker i folkekirken tjeneste.

Det er mindretallets klare opfattelse, at en moderne, europæisk stat må erkende sine politiske og retlige grænser netop ved regulering af emner som dem, der er omfattet af udvalgets forslag vedrørende regulering af indre anliggender.

Det bør fremgå af lovgivning og bemærkninger vedrørende fremtidig proces for regulering af indre anliggender, at ministeren alene kan indstille en retlig regulering af et sådant område til kongelig autorisation/resolution, hvis det er anbefalet af et kvalificeret flertal af biskopperne og brede kredse af folkekirken i øvrigt, således at ministerens kompetence på området begrænses negativt.

Endelig blev i denne mindretalsudtalelse anbefalet, at det i lovgivningen blev fastslået, at det er biskoppernes opgave at understøtte udviklingen på området.

Det er imidlertid ikke en hensigtsmæssig konstruktion at overlade det samlede ansvar til biskopperne alene. På den baggrund anbefales, at man på na-

25. Undertegnede. Citaterne er fra pkt. 9.4.3

26. Det er en anden måde at udtrykke, at man forventer, at domstolene dog i hvert fald vil give en medhold. Det modsatte skete med højesteretsdommen fra 2017 i liturgisagen, må man helt enkelt sige!

tionalt niveau – med afsæt i ordlyden i menighedsrådslovens § 38 – tildeler initiativret og -pligt vedrørende indre anliggender til biskopperne, men således, at eventuelle konklusioner og forslag til regulering på området forelægges det folkekirkelige fællesudvalg til evt. samtykke forud for en indstilling til ministeren om at udarbejde den nødvendige regulering.²⁷

Ingen af forslagene i betænkning 1544/2014 blev fremsat som lovforslag. Debatten sluttede i tv-programmet Deadline, hvor den daværende kirkeminister, Marianne Jelved (R), var inviteret i studiet sammen med daværende MF, Charlotte Dyremose (K) (der var kirkeordfører for sit parti og som nævnt havde været medlem af udvalget bag betænkningen). Jelved spurgte i den direkte udsendelse Dyremose, om Dyremose – hvis Jelved fremsatte Dyremoses egne forslag som lovforslag – ville stemme for sine forslag i folketingssalen. På baggrund af den omfattende modstand, der både i folketingets højre side²⁸ og i Tidehvervske og lokalt grundtvigske kredse havde været imod, at der overhovedet blev indført nogen ændringer, ville Dyremose ikke love noget. Dermed faldt hele sagen i dén omgang.²⁹

Man skal nok bemærke, at Højesteret i sin dom i liturgisagen ikke alene tager stilling til de anbringender og tidligere faglige forestillinger, der var i debatten om et ritual for par af samme køn – men også (indirekte) tager stilling til forslagene i betænkning 1544/2014. Og fastholder, at der ikke er, og måske heller ikke kan være, nogen retlige begrænsninger på den reguleringskompetence, der tilkommer folketing og regering efter grundlovens § 3, heller ikke i forhold til folkekirken og grl. § 4. Ingen, som i overhovedet ingen. Lovgivningsmagten kan delegere administrativ kom-

27. Undervejs i udvalgsarbejdet havde dette medlem af udvalget foreslået to forskellige reguleringer og to forskellige udvalg. Et for indre anliggender og et landsmenighedsråd for den landsdækkende økonomi. Denne ide forsvandt i de endelige forhandlinger.

28. Dansk Folkeparti, dele af Konservative og centrale dele af Venstre, inkl. tidligere kirkeminister Birthe Rønn Hornbech (V).

29. Afgående formand for Præsteforeningen, Per Bucholdt Andreasen, luftede i et afskedsinterview i Kristeligt Dagblad 19 maj 2022 sit ønske om, at der blev etableret en formaliseret ledelse af folkekirken til drøftelse og prioritering af menneskelige og økonomiske ressourcer, som det blev sagt. Flere har siden bidraget til debatten, bl.a. i forbindelse med regeringsskiftet. Siden 2014 har stiftsrådene mødtes årligt. Københavns stiftsråd har påtaget sig værtskabet i 2023. Der er ingen tvivl om, at dette emne vil være på dagsordenen.

petence til nye folkekirkelige organer. Men Højesteret ser ikke for sig, at lovgivningsmagten, uden at det sker ved delegation, kan give plads til en intern retlig selvregulering i folkekirken, heller ikke fsva kernen i de indre anliggender.

Bededags-fejden

Hvad der egentlig er det juridiske resultat af højesteretsdommen, er som nævnt blevet højaktuelt, mens denne artikel skrives i de første måneder af 2023, idet den nylittrådte SVM-regering i forbindelse med præsenteringen af sit regeringsgrundlag³⁰ annoncerede, at man ønskede at fjerne en helligdag for at øge arbejdsudbuddet. Lovudkastet blev sendt i høring den 12. januar 2023 med en frist på blot 7 dage.³¹

30. Ansvar for Danmark. Det politiske grundlag for Danmarks regering. Regeringsgrundlag 2022, <https://www.stm.dk/statsministeriet/publikationer/regeringsgrundlag-2022/>

31. Lovforslag nr. L13 Folketinget 2022-23 (2. samling) Forslag til lov om konsekvenser ved afskaffelse af store bededag som helligdag, herefter L13, som fremsat 24. januar 2023. Se oversigt over høringssvar mv i høringsnotatet, 23. januar 2023, Beskæftigelsesudvalget 2022-23 (2. samling), bilag 1. Lovforslaget blev første behandlet 2. februar 2023 og planlægges 2. og 3. behandlet den 23. og 28. februar 2023. Den 22. februar holdt folketingets beskæftigelsesudvalg en offentlig høring om forslaget med bidrag fra 6 eksperter/repræsentanter for berørte parter i samfundet. Jeg deltog som ekspert i kirke- og religionsret, mens biskop Peter Birch repræsenterede folkekirken. Det har været tydeligt hele vejen igennem, at jeg ikke delte analyser med biskopperne, mens den ene anden jurist, der undervejs i forløbet udtalte sig offentligt om sagen, Hans Gammeltoft-Hansen, gav udtryk for, at lovforslag mv er inden for grundlovens rammer, men er et overgreb på kirken, og dermed er en god anledning til at skabe en selvstændig ledelse af folkekirken, se f.eks. stormøde i Viborg stift den 22. februar 2023, her: <https://viborgstift.dk/aktuelt/nyt-fra-stiftet/jurist-et-ikke-indfriet-loefte-i-grundloven-spaender-ben-for-folkekirkens-indflydelse>). – Loven er, som det fremgår ovenfor, vedtaget, underskrevet og offentliggjort som Lov nr 214 af 06/03/2023 om konsekvenser ved afskaffelse af store bededag som helligdag. Loven træder, jf § 5, i kraft den 1. januar 2024. Loven indeholder endvidere en ændring af lukkelovens angivelse af helligdagene, der samtidig er lukkedage, samt grundlovsdag og juleaften, der ligeledes er lukkedage, se lukkelovens § 2, stk. 1, jf bededagslovens § 7.

L 13 2022-23 (2. samling) blev fremsat den 24. januar 2023 som Forslag til lov om konsekvenser ved afskaffelsen af store bededag som helligdag. Folketingets resume af lovforslaget lyder:

Forslaget afskaffer³² store bededag (fjerde fredag efter påske) som helligdag og fastsætter store bededag som en almindelig ekstra arbejdsdag. Forslaget medfører, at de løn- og ansættelsesvilkår, som gælder på almindelige arbejdsdage, også vil gælde for denne dag.

Forslaget indfører også, at lønmodtagere, der får forøget deres arbejdstid som følge af afskaffelsen af helligdagen, får et løntillæg for den ekstra arbejdsdag. Lønmodtagere, der får fast månedsløn, modtager et løntillæg svarende til værdien af en almindelig arbejdsdag opgjort som 0,45 pct. af årslønnen. Timelønnede lønmodtagere modtager ved arbejde på store bededag den aftalte timeløn for en almindelig arbejdsdag, eventuelt med tillæg for overarbejde m.m.

Forslaget indfører desuden, at store bededag ikke længere er en lukkedag i relation til lukkeloven.

Det foreslås, at loven træder i kraft den 1. januar 2024.

Lovforslaget har givet anledning til en omfattende debat om den danske model på arbejdsmarkedet og i forhold til folkekirken, om de bagvedliggende økonomiske beregninger, om sammenhængen mellem mål og middel, om afskaffelse af en arbejdsfri dag i en stressramt tid, samt om brug af grundlovens § 42, stk. 1, hvorefter et mindretal på 60 medlemmer af folketinget indenfor en frist af tre søgnedage kan forlange et lovforslag til folkeafstemning (ligesom regeringen, hvis der manifesterer sig et sådant bestemmende mindretal, der kan udløse folkeafstemning, inden for tre søgnedage kan udskyde loven til efter et folketingsvalg). Denne artikel behandler ikke alle disse dimensioner af loven om konsekvenserne af afskaffelse af store bededag.

Loven har samtidig genoplivet den række argumenter vedrørende kompetence til retlig regulering af kernen i folkekirken indre anliggender og omkringliggende forhold, der senest var i spil ved 2012-reguleringen og i

32. Det er en tilsnigelse. Forslaget hedder som nævnt *lov om konsekvenserne ved afskaffelse etc*. Selve afskaffelsen af helligdagen er sket ved kongelig resolution, da der er tale om regulering af forhold, som er fælles mellem folkekirken og samfundet.

højesterets dom fra 2017. Dommen er således blevet brugt aktivt i den faglige og administrative bedømmelsen af, hvorvidt og af hvem en helligdag kan afskaffes, og herunder særskilt, hvad der er biskoppernes og de øvrige folkekirkelige parter rolle.

Det primære spørgsmål er, hvordan, af hvem og under hvilke betingelser, en helligdag kan afskaffes. Sker det faktisk, som Folketingets resume syntes at antyde, ved lovforslaget (hvis loven vedtages), eller sker afskaffelsen ved kongelig resolution, og er afskaffelsen, uanset form, indenfor rammerne af grl. § 4, hvorefter den evangelisk-lutherske kirke er den danske folkekirke og som sådan skal understøttes af staten. Det er i denne kirkeretlige del af bededags-fejden, der hentes argumenter fra højesteretsdommen fra 2017, og det er derfor denne del, der indgår i nærværende artikel.

Bededags-fejden drejer sig således (kirkeretligt set)³³ om den folkekirkelige reaktion på, at SVM-regeringen som led i præsentationen af sit regeringsgrundlag medio december 2022 meddelte, at man ønskede at nedlægge en helligdag. I nytårstalen nytårsdag 2023 oplyste statsministeren, at der 'formentlig' ville være tale om store bededag.

Efter gængs praksis mødes Kirkeministeren med biskopperne til en middag i forbindelse med årets første bispemøde, der afholdes i København, så biskopperne kan deltage i Regentens nytårskur. Spørgsmålet om nedlæggelse af helligdag blev ikke, som måske forventet, afklaret ved denne middag. Tværtimod – et par dage efter sendte folkekirkens 10 biskopper i enighed en fælles udtalelse,³⁴ hvor man henstillede, at "indre kirkelige anliggender, hvorunder bestemmelsen om helligdage hører, ikke gøres til genstand for afstemninger i Folketinget," man "fandt det beklageligt, at regeringen ønsker at afskaffe en helligdag", man håbede, at "bestemmelsen om folkekirken i Grundloven (§4) fortsat vil foranledige, at staten

33. Der er ingen tvivl om, at de omfattende folkekirkelige reaktioner også er begrundet i en oplevelse af, at forslaget er fremkommet i et lukket rum, som en tyv om natten, et forslag, ingen har talt om i den foregående valgkamp – at der altså er et demokratisk underskud og et brud på traditioner for fælles drøftelser forud for væsentlige ændringer. Hverken disse dele af baggrunden, som skinner klart igennem i reaktioner ikke mindst fra Grundtvigsk Forums ledelse, eller reaktionerne fra fagbevægelse og politiske partier uden for regeringen, bliver behandlet i nærværende artikel, der dermed også er 'amputeret' i forhold til den samlede debat.

34. 3. januar 2023, biskoppen over Grønlands stift havde ligeledes tiltrådt udtalelsen, der således var underskrevet af 11 biskopper.

respekterer, at folkekirkens helligdage forbindes med fridage” og i øvrigt orienterede man om Bededags faktiske funktion i folkekirken.

Efter at kirkeministeren havde orienteret i medierne om den påtænkte proces med fjernelse af Bededag ved kongelig resolution, kombineret med lovforslag om konsekvenserne af en sådan fjernelse, svarede biskopperne med brev af 10. januar 2023, at de så på denne proces “med stor alvor og forundring, ikke mindst hvis det sker uden inddragelse af folkekirkens parter,” samtidig med, at de påpegede, at fjernelsen af en helligdag ville have betydning for Ritualbog og Alterbog, der ligeledes er kongeligt autoriserede.³⁵

Da lovudkastet var sendt i høring, reagerede biskopperne – udover at svare direkte på høringen³⁶ med at udsende endnu en pressemeddelelse af 13. januar 2023.³⁷ Her skrev de:

Det er med forundring og tristhed, at biskopperne konstaterer, at Regeringen fremsætter forslag til lov om konsekvenser ved afskaffelsen af store bededag som helligdag.

Siden Grundlovens indførelse i 1849 har der været en forståelse for, at Regering og Folketing har hørt folkekirkens parter, når der blev lovgivet om folkekirkens ydre anliggender og ved kongelig resolution fastsat regler for de indre anliggender.

Gennemførelsen af ovennævnte lov vil være et markant brud med denne tradition.

Vi vil fremover kæmpe for, at folkekirkens tradition for samtale, diskussion og inddragende demokrati ikke lider skade ved dette tillidsbrud, og vi håber og beder til, at der fremover vil være et mod til at fortsætte den danske samfundsmodel, der er kendetegnet ved samtale og inddragelse.”

Den 18. januar 2023 fremkom så en fælles folkekirkelig udtalelse med samme indhold, underskrevet af formanden for Landsforeningen af menighedsråd, formændene for samtlige stiftsråd, ledelsen i Grundtvigsk

35. Kirkeudvalget 2022-23 (2. samling) KIU alm.del, (bilag til) endelig besvarelse af spm. nr. 1.

36. Som det fremgår af høringsnotat med bilag, Beskæftigelsesudvalget 2022-23 (2. samling), L 13, bilag 1

37. Kirkeudvalget 2022-23 (2. samling) KIU alm.del – endeligt svar på spørgsmål 1 (bilag)

Forum, Indre Mission og Tidehverv, samt Præsteforeningen og Provsteforeningen.³⁸

Den 20. januar 2023 var biskopperne indkaldt til møde med ministeren. Samtidig med, at biskopperne talte med pressen efter mødets afslutning, udsendte de en pressemeddelelse, som ligeledes straks blev lagt på stifternes hjemmesider.³⁹ Heri blev det anført, at afskaffelsen af en helligdag er et "uhørt statsligt indgreb,"⁴⁰ samt at biskopperne over for ministeren havde understreget, at der i hele processen manglede samtale med folkekirkens parter. Dette er helt afgørende, fordi det rækker ved forholdet mellem stat og kirke, anfører biskopperne. Biskopperne understregede, at "folkekirken gerne går i dialog, men skal der ske ændringer af helligdage, kræver det en bred drøftelse i folkekirken. Den mulighed har hidtil ikke været til stede, fordi afskaffelsen af helligdagen er blevet præsenteret for biskopperne som en beslutning, der allerede er truffet."

Herefter sendte ministeren den 24. januar 2023 to breve til Københavns biskop.

38. Ligeledes bilag til svar på KIU spm. 1.

39. Jeg har hentet den på Helsingør stifts hjemmeside, her: <https://www.xn--helsingrstift-hnb.dk/nyheder/afskaffelse-af-helligdag-er-uhørt-statsligt-indgreb>

40. Dagen efter, lørdag den 20. januar 2023, udtalte "Folkekirkens top" i Kristeligt Dagblad, at "tilliden er væk" og man efterlyste et værn mod regeringen, nemlig det folkekirkelige fællesråd, der var foreslået i Betænkning 1544/2014. Forhenværende Ombudsmand, professor Hans Gammeltoft-Hansen, der var formand for udvalget bag betænkning 1544/2014, udtalte i den samme artikel: "Med betænkning 1544 vedtaget ville man have delt kompetencerne. Der ville stadig være et kirkeministerium til at lave kongelige forordninger, men det ville skulle ske i samvirke med to andre organer, et bispekollegie og et repræsentativt folkekirkeligt fællesudvalg. De skulle inddrages, før en minister kunne gå i lag med en beslutning, der påvirker kirkens indre anliggender. Det ville have sikret, at ingen minister eller regering ville kunne komme farende og sige, at nu afskaffer vi bare en helligdag," siger Hans Gammeltoft-Hansen.

Han mener, at afskaffelsen af store bededag er en oplagt anledning til at genbesøge forholdet mellem stat og kirke:

"Hver gang, der sker et indgreb i folkekirkens indre anliggender, uden at der bliver udvist skønsomhed, genopvækkes behovet for at få denne folkekirkelige forfatningslov. Det er nøjagtigt det, der er sket nu her," siger han. <https://www.kristeligt-dagblad.dk/kirke-og-tro/tilliden-er-væk-folkekirkens-top-efterlyser-vaern-mod-regeringen>

I det første brev⁴¹ skrev ministeren:

I forbindelse med udfærdigelsen af en kgl. resolution om afskaffelse af store bededag som helligdag er det mit ansvar som kirkeminister at sikre, at afskaffelsen ikke er i strid med folkekirkens bekendelsesgrundlag og dermed i strid med grundlovens § 4.

Videre blev præmisserne i Højesteretsdom i liturgisagen, der er gennemgået ovenfor, gengivet, der blev henvist til Justitsministeriets besvarelse af 11. juli 2012 af spørgsmål nr. 837 (Alm. del) fra Folketingets Retsudvalg vedrørende det daværende forslag om at afskaffe Store Bededag, og til Bededags status i de øvrige nordiske lutherske nationalkirker og til, at helligdagene ikke er reguleret i bekendelsesskrifterne. På den baggrund, anførtes det, var det "Kirkeministeriets foreløbige vurdering, at en afskaffelse eller flytning af store bededag som helligdag ikke er i strid med folkekirkens bekendelsesgrundlag." Det blev videre bemærket, at biskopperne ikke i udtalelser eller høringssvar har givet udtryk for, at en afskaffelse af bededag ville være i strid med bekendelsesgrundlaget for folkekirken. Brevet slutter:

Jeg skal på den baggrund anmode om din vurdering af, om en afskaffelse af store bededag som helligdag den 4. fredag efter påske isoleret set vil være i strid med folkekirkens bekendelsesgrundlag. Jeg skal anmode om at modtage din vurdering i skriftlig form senest fredag den 27. januar 2023.

I det andet brev til Københavns biskop⁴² anmodede ministeren biskopperne om at "overveje, om og i givet fald hvilke ændringer der er behov for i Alterbogen, og hvem der skal inddrages i arbejdet." Ministeren bad om en status med udgangen af uge 7/2023.

Københavns biskop svarede (med kopi til øvrige biskopper) den 27. januar 2023 på spørgsmålet om, hvorvidt afskaffelsen af store bededag ligger inden for rammerne af den evangelisk-lutherske bekendelse. Hans svar faldt i tre dele:

41. Kirkeudvalget 2022-23 (2. samling) KIU alm.del – Bilag 18

42. Kirkeudvalget 2022-23 (2. samling) KIU alm.Del – bilag til svar på spørgsmål 1.

- Man kan (derfor) ikke hævde, at bededagen er nødvendig for kirken, og at en kirke uden en bededag ikke kan betragtes som evangelisk-luthersk.
- Men henleder samtidig opmærksomheden på, at det, der i evangelisk-luthersk teologisk tænkning opfattes som en teologisk frihed, ved denne lejlighed opleves som en politisk udnyttelse til at inddrage en helligdag.
- Jeg er ikke i tvivl om, at processen omkring indgrebet i Ritual- og Alterbog ikke er i overensstemmelse med hverken evangelisk-luthersk lære, eller med den danske tradition siden grundlovens indførelse i Danmark mht. lovgivning på det kirkelige område.⁴³

Kirkeministeren var herefter den 1. februar 2023 i samråd i Folketingets Kirkeudvalg for at besvare samrådsspørgsmål A⁴⁴ om afskaffelse af store bededag som helligdag.

Ministerens konklusion lyder (citeret fra talepapiret):

- Retligt set er det lovgivningsmagten og regeringen, der har kompetencen til at regulere folkekirkens forhold – også når det gælder de såkaldte indre anliggender.
- Det er regeringens vurdering, at en afskaffelse af store bededag ikke rejser spørgsmål i forhold til grundlovens § 4.

43. Ordrette citater fra brev af 27 januar 2023 fra Biskop over Københavns stift Peter Skov Jakobsen, Kirkeudvalget 2022-23 (2. samling) KIU alm.del – endeligt svar på spørgsmål 1 (bilag)

44. Spørgsmålet lyder: “Vil ministeren redegøre for Kirkeministeriets retlige vurdering om lovligheden af at afskaffe en række udvalgte helligdage og andet relevant materiale, der ifølge ministeren ligger til grund for regeringens beslutning om eventuelt at afskaffe Store Bededag, jf. artiklen “Derfor er store bededag mere interessant for regeringen end andre helligdage” den 10. januar 2023, tv2.dk og artiklen “Kirkeminister vil afskaffe helligdag uden afstemning i Folketinget” den 9. januar 2023, kirke.dk samt oplyse om processen for udvælgelsen af netop Store Bededag til eventuel afskaffelse?” Kirkeudvalget 2022-23 (2. samling) KIU alm. del – Samrådsspørgsmål A. På Folketingets hjemmeside findes video optagelse af samrådet. Talepapiret er fremlagt som endeligt svar på KIU alm.del spm. 13. i forbindelse med besvarelsen af samrådsspørgsmålet fremlagde ministeren Kirkeministeriets og Justitsministeriets notat af 31. januar 2023 om afskaffelse af store bededag som helligdag.

- Uanset at der ikke er nogen høringspligt forud for regulering af folkekirken forhold, er biskopperne ikke desto mindre gennem min kontakt til dem i juledagene og gennem deres udtalelser blevet inddraget i valget af store bededag som den helligdag, der foreslås afskaffet.
- Afskaffelsen af store bededag som helligdag – og ændringer i folkekirken ritual- og alterbøger, er to forskellige ting.
- Og folkekirken biskopper og andre efter biskoppernes ønske bliver – helt i overensstemmelse med traditionen – inddraget tæt, med den tid, der er brug for, og med meget stor indflydelse i en eventuel ændring af alterbogen, hvis man ønsker det.

Supplerende anfører ministeren, at da hverken ritual- eller alterbog fastlægger, hvilke dage der er helligdage, er der ikke noget krav om, at hverken den ene eller den anden bog ændres som følge af en afskaffelse af store bededag som helligdag. En afskaffelse af store bededag som helligdag fjerde fredag efter påske betyder, at der ikke vil være pligt til at holde gudstjenester den dag. Hvis biskopperne når frem til, at alterbogen ikke skal ændres, vil de nuværende kollekter og de bibelske læsninger til store bededag blive stående og vil så naturligvis kunne anvendes af præster ved eventuelle ekstraordinære gudstjenester, som man måtte vælge at afholde den dag. Ministeren har derfor også understreget over for biskopperne, at selv om den kgl. resolution om afskaffelse af store bededag som helligdag skal træde i kraft den 1. januar 2024, så kan eventuelle ændringer i Alterbogen, som biskopperne måtte ønske, godt ske ved en særskilt kgl. resolution på et senere tidspunkt.

Vedr. spørgsmålet om ændring af alterbogen har biskopperne i svar på ministerens spørgsmål med brev af fra biskop Peter Skov-Jacobsen den 9 februar 2023 anført, at man ikke ser et behov for at ændre alterbogen på nuværende tidspunkt, men vil tage spørgsmålet op, når der alligevel skal ses på alterbogens indhold.

Det indebærer, at teksterne til Bededag vil blive bibeholdt, uanset at bededag er afskaffet som helligdag. Og det indebærer igen, at der fortsat står klare og fælles tekster i alterbogen, som præsterne – evt med biskoppernes anbefalinger – kan benytte som grundlag for særgudstjenester. De er ikke

obligatoriske, men alle præster kan, evt i en forenet form, afholde dem. F.eks. 4. fredag efter påske eller aftenen før.⁴⁵

Analyse af retlige spørgsmål i relation til afskaffelsen af Bededag som helligdag

Kirkeretligt, forvaltningsretligt og forfatningsretligt er det min opfattelse, at der ikke er nogen retlige problemer i regeringens beslutning om at afskaffe store bededag som helligdag.

Det første spørgsmål er, hvad helligdage grundlæggende er. Her anføres det fra regeringens side, at helligdagene er fastsat ved lov (og store bededag ved kongelig forordning) og derfor også kan afskaffes ved lov eller kongelig resolution.

Det forekommer at være en noget forkortet, snævert retsdogmatisk analyse. Det er naturligvis korrekt, at helligdagene er fastsat ved lov, og også, at der under enevælden skete en retlig regulering af antallet og karakteren af helligdagene. Men helligdagene er ikke skabt eller etableret ved lov; lovgivningen forudsætter helligdagens eksistens, de er en del af en fælles kirkelig tradition (lige bortset fra bededag). Det betyder også, at det er vanskeligt helt grundlæggende at acceptere, at helligdage blot kan afskaffes ved lov. Det er min fornemmelse, at en del af den folkelige og kirkelige reaktion på afskaffelsen af bededag bunder i en dyb fornemmelse for præcis dette forhold.

Helligdagens funktion som helligdage og dermed fridage og lukkedage i samfundet som helhed er imidlertid fastsat ved lovgivning. Og deres funktion som obligatorisk gudstjenestedag forudsættes i alterbogen (om end det ikke er alterbogen, der fastlægger helligdagene). Kort sagt har helligdagene hidtil været en sammenvævet struktur mellem kirke og samfund, gudstjeneste, arbejdsmarked og forretningsliv. Det er denne sammenvævede struktur, regeringen har taget en tråd ud af.

Og her kommer det lovgivningsmagten til hjælp, at man vælger at afskaffe præcis bededag, der også oprindeligt er etableret som en administrativ/retlig konstruktion i forbindelse med afskaffelse af en række andre

45. Hvilket i 2023 er torsdag den 4. maj.

bededage og helligdage – og med samme formål som i år: for at øge arbejdsudbudet.⁴⁶

Kompetence, materiel hjemmel og fagskøn ved afskaffelse af en helligdag

Højesteretsdommen fastslår, at reguleringen af kernen i folkekirken indre anliggender er regeringens (og, forudsat, lovgivningsmagtens) kompetence. Og helligdage er ikke alene folkekirken, de er som nævnt fælles anliggender. Når lovgivningsmagten og regeringen i forvejen er kompetent til at regulere de indre anliggender, så må man så meget mere også antage, at kompetencen til at regulere helligdage med deres fælles kirkelige og samfundsmæssige funktion ligger samme sted.

Dommen fastslår endvidere, at det i sidste ende er regeringen, der har kompetencen til at tage stilling til, hvorvidt regulering af indre anliggender ligger inden for rammerne af begrebet om folkekirken som evangelisk-luthersk i grundloven. Det indebærer, at skønnet over, hvorvidt afskaffelsen af netop denne helligdag ligger inden for rammerne af folkekirken kirkelige identitet som evangelisk-luthersk, også skal varetages af regering og folketting.

Men dommen efterser også, hvordan dette skøn bør udøves. Og i vurderingen af skønsudøvelsens saglighed lagde dommen vægt på, at man har spurgt Københavns biskop (i dennes egenskab af primus inter pares og repræsentant for folkekirken) om at bidrage til vurderingen.

Det samme har ministeren helt korrekt gjort i bededags-sagen. Højesteretsdommen og forløbet af bededags-sagen understøtter dermed tilsammen en brug af begrebet *fagskøn* som en central dimension i vurdering af, om den udøvende magts skønsudøvelse ligger inden for rammerne af grl. § 4.

I bededags-sagen har Københavns biskop bekræftet, at afskaffelsen af bededag materielt set ligger inden for denne ramme. Afskaffelsen har såle-

46. Store bededag er indført i 1686 ved samling af en række tidligere bededage. Formålet var at sikre et større arbejdsudbud og dermed en bedre offentlig økonomi. Store bededag overlevede en helligdagsreform, der i 1770 ellers afskaffede en række andre (overvejende 'katolske') helligdage.

des ingen betydning for folkekirken karakter af at være en evangelisk-luthersk kirke.

Københavns biskop har imidlertid samtidig anført, at han “ikke er i tvivl om,” at processen er i konflikt med folkekirken karakter af at være evangelisk-luthersk. Det er nærmere udfoldet i biskoppens brev til ministeren i forhold til Confessio Augustana (CA), art 28. Men hvordan denne udfoldelse skulle udgøre en processuel konflikt med grl § 4, er ikke nærmere forklaret. Og efterfølgende har Københavns biskop i dagspressen slået fast, at han netop *ikke* skrev, at processen var i strid med grl § 4.⁴⁷ Det er fuldstændig rigtigt. Men når han – i et svar på, om afskaffelsen er i strid med folkekirken karakter af at være evangelisk-luthersk, fordi hele projektet så ville være i strid med grl. § 4 – skriver, at processen er i strid med folkekirken evangelisk-lutherske karakter, så er det vanskeligt at forstå meldingen anderledes.

Det har da også været synspunktet fra fagteologisk hold. På et seminar på det teologiske fakultet, Aarhus Universitet,⁴⁸ redegjorde professor Bo Kristian Holm for den teologisk lidt indviklede årsag til, at processen er i strid med CA art. 28, og dermed i strid med folkekirken karakter af at være evangelisk-luthersk. Argumentet er, at det er biskopperne der har læremyndighed og skal varetage kirkens anliggender. Denne læremyndighed kan, ifølge Leuenberg-aftalerne, i reformerte kirker udøves af synode-lignende organer og i lutherske kirker udøves af en kombination af biskopper og synodelignende organer. Også regeringen/ministeren kan tage del i udøvelse af læremyndighed, men det afgørende er, at den regulering, der foretages, er i folkekirken interesse.

47. Jf artiklen “Jurister: Kirkefolk tager fejl. Det er ikke i strid med Grundloven at afskaffe store bededag”, *Kristeligt Dagblad* 24 februar 2023. I bl.a. folkekirken.dk har biskop Peter Skov Jacobsen den 1. marts 2023 uddybet sit synspunkt: “Biskop: Farvel til bededagen. Goddag til en ny virkelighed” med bl.a. følgende argument: “Kongelig resolution blev efterfølgende anvendt, fordi det ansås at være i folkekirken egen interesse. I tilfældet med afskaffelsen af bededagen, har ministeriet en samlet folkekirke imod sig, og man ønsker kongelig resolution anvendt i statens interesse. Sådan har kongelig resolution aldrig været hverken tænkt eller anvendt.”

48. Afholdt med streaming 7. februar 2023. Jf også Bo Kristian Holm: “Professor giver biskopperne ret: Afskaffelsen af store bededag udfordrer Grundloven markant”, trykt i *Kristeligt Dagblad* 13 februar 2022.

I forlængelse heraf har flere i den offentlige debat, og herunder indirekte også flere biskopper, argumenteret for en form for folkekirkelig initiativret, jf. ovenfor om forslagene til etablering af bispemøde og folkekirkeligt fællesorgan, der skulle tillægges en sådan folkekirkelig initiativret.

Helt overordnet er dette retligt set ikke en korrekt analyse. Der findes ingen regel, der fratager ministeren initiativretten på det folkekirkelige område. Tværtimod. Det var sådanne regler, adskillige af forslagene i bet. 1544/2014 ønskede indført, men de blev som nævnt ikke gennemført,⁴⁹ og højesteretsdommen fastslår utvetydigt, at der ikke i den danske grundlov er hjemmel til at opstille et sådant krav.

Manglende høring

I biskoppernes, de kirkelige organisationers og stiftsrådenes pressemeddelelser er det et stadigt gentaget punkt for kritik, at bededag fjernes uden at der først er gennemført en omfattende høring i det folkekirkelige landskab.

Argumentet er indlysende, set fra perspektiv af folkekirkelig praksis og tradition: de andre gange, "staten" har brugt sin kompetence til at regulere folkekirkens indre anliggender, er det trods alt ikke kommet bag på ret mange. Spørgsmålet om kvindelige præster var i hvert fald diskuteret fra tjenestemandsløven i 1921 gav kvinder adgang til tjenestemandstillinger, bortset fra i militæret og i folkekirken, og frem til afskaffelsen af denne undtagelsesbestemmelse i 1947 med deraf følgende kaldelse, ordination og indsættelse i 1948. En folkekirkelig markering af samlivsforhold for par af samme køn var også diskuteret fra 1990erne frem til ordningen med kønsneutralt ægteskab – dén ordning var til gengæld ikke diskuteret bredt. Og Carl Hermansens ændring af teksterne i den autoriserede salmebog i 1953 var så få – eller også var indsættelsen af "Altid frejdig" så populær – at det for længst er ham tilgivet. Modsat lykkedes det i 1983 biskopperne, ved at stille sig i døren i samlet trop i forbindelse med nyt-

49. Også finsk forfatningsret opererer med én lovgivningsmagt, også i relation til kirkelig lovgivning. Her er der imidlertid i kirkeloven tillagt den finske lutherske kirkes synode en sådan initiativret med den virkning, at regeringen alene kan fremsætte lovforslag, der først er formuleret af kirkens synode. En sådan ordning findes ikke i dansk ret.

årsmødet, at hindre kirkeminister Elsebeth Koch Pedersen i at gå imod biskoppens tilsynsmæssige vurdering med henblik på at fyre en præst på grund af indholdet i hendes prædiken,⁵⁰ ligesom det lykkedes biskopperne at hindre, at kirkeminister Tove Fergo blandede sig i 2003-udgaven af Salmebogen. Og endelig sendte kirkeminister Torben Rechendorff biskopperne hjem for at genoverveje formuleringen af Fadervor i bibeloversættelse, alterbog, ritualer og salmebog, da det var uklart forud for disses autorisationer i begyndelsen af 1990'erne, i stedet for selv som minister at træffe en beslutning.

Det er også rigtigt, at der i alle disse tilfælde – bortset sagen fra 1983, hvor ministeren måtte opgive at fyre en sognepræst imod biskoppens indstilling – har ligget en omfattende folkekirkelig debat forud for det, der blev slutresultatet.

På den anden side kan man vel med rimelighed spørge, hvad der skulle være temaet for en sådan bred og længerevarende høring i folkekirken om afskaffelse af store bededag.

En mulighed er, at det er selve afskaffelsen af en helligdag, man ønskede i høring. Det kan ikke være tilfældet. Svaret i en sådan høring ville helt enkelt være nej, ingen har en interesse i at afskaffe en helligdag. Det ville være en nytteløs høring, svarende til, at man heller ikke sender skattelove mv til folkeafstemning,⁵¹ og der er jo en tilsvarende grund til, at loven om afskaffelse af bededag ikke opnåede, at en tredjedel af folketingets medlemmer inden for tre dage efter vedtagelsen skrev under på, at loven skulle til folkeafstemning.⁵²

Et andet muligt høringstema ville være hvilken helligdag, der i givet fald skulle afskaffes (bededag eller en af 2. helligdagene). En sådan høring ville tage flere måneder. Min vurdering er, at ønsket om en sådan høring blev lagt ned med biskop Peter Birch's påpegning⁵³ af, at det er 2. hellig-

50. En aktion, der førte til dannelsen af Selskab for Kirkeret

51. Det følger af grl. § 42, stk. 6, hvilke lovforslag, der ikke kan sendes til folkeafstemning. Bededagsloven ville godt kunne være sendt til folkeafstemning, snævert retligt set.

52. Jf grl. § 42, stk. 1. Det fremgår af grl. § 42, stk 3, at folketingets flertal i den situation ville have kunnet vedtage, at lovforslaget skulle bortfalde.

53. I interview med Pilestræde, podcast, "En meget hellig dag", <https://podcasts.apple.com/jp/podcast/en-meget-hellig-dag/id1564898615?i=1000595110437&l=en>

dagene (og særligt 2. pinsedag), der giver de kirkelige højtider en sådan udstrækning, at man kan mærke, det er helligdage. Hvis ikke 2. pinsedag eksisterede, ville ikke særligt mange opdage, at det var pinse eller hvad pinse er. I stedet forsøgte ministeren gentagne gange, i hvert fald mellem jul og 12. januar, at få biskopperne til at byde ind på, hvilken helligdag, man i givet fald skulle vælge. Biskopperne ønskede på det tidspunkt alene en bred høring i folkekirken, de ønskede ikke selv at komme med et bud.

Dertil kommer, regeringen næppe ønskede at vente på flere måneder lang høring i folkekirken af, hvilken helligdag, der skulle nedlægges, hvis man skulle være færdig med bededagsloven, før forårets overenskomstforhandlinger rigtigt gik i gang – og omvendt: hvis spørgsmålet skulle til høring i folkekirken, ville det også skulle have været genstand for treparts-forhandlinger, som det har været krævet af fagforeningerne, men her har arbejdsmarkedets parter i stedet i de igangværende forhandlinger lagt afstand til spørgsmålet om afskaffelse af en helligdag og dermed ikke påtaget sig medansvar for sagen. Generelt kan man sidde tilbage med et billede af, at da hverken biskopperne eller arbejdsmarkedets parter havde hørt om nedlæggelse af en helligdag, før regeringsgrundlaget blev lagt frem i offentligheden, var muligheden for en drøftelse af valget af hvilken helligdag, der skulle nedlægges, lukket ned; i dén situation ønskede hverken biskopperne eller Fagbevægelsens Hovedorganisation at bistå regeringen med at finde vejen frem i den beslutning, der var taget uden inddragelse.

Et tredje høringstema kunne have været det forslag, professor em Svend Andersen fremsatte over for folketinget, hvorefter bededagen skulle deles i to, sådan at regering og folketing ved lov afskaffede bededagens samfundsmæssige konsekvenser, mens spørgsmål om, hvorvidt man ønskede at afskaffe bededagen som gudstjenestepligtig dag, blev genstand for omfattende høring i folkekirken og efterfølgende grundlag for evt. ændring via kongelig anordning.⁵⁴

Ingen af folketingets partier har imidlertid i forløbet taget dette forslag til sig, ligesom regeringen tilkendegav, at det ikke var dét forslag, man stillede. Heller ingen fra folkekirkelige ledelsesorganer har, i hvert fald i pressemeddelelser mv, taget dette forslag til sig.

54. Henvendelse fra Svend Andersen, 9/1 23, Kirkeudvalget 2022-23 (2. samling) KIU Alm.del – Bilag 5 Offentligt samt Henvendelse fra Svend Andersen, 16/1 23, Kirkeudvalget 2022-23 (2. samling), KIU Alm.del – Bilag 12 Offentligt.

Spørgsmålet har sammenhæng med det næste argument, nemlig spørgsmålet om, hvad der er i folkekirkens interesse.

I folkekirkens interesse?

Centralt i kritikken fra biskopper mfl. i forhold til afskaffelsen af bededag ligger, at denne afskaffelse – i modsætning til tidligere reguleringer af kernen i folkekirkens indre anliggender – ikke er i folkekirkens interesse, og at grundlovens § 4 med formuleringen om, at staten skal “understøtte” folkekirken, binder staten til alene at regulere kernen i de indre anliggender, når reguleringen er i folkekirkens interesse, jf. det teologiske argument ovenfor om regeringen som udøver af biskoppelig kompetence.

Man kan således argumentere for, at de situationer, hvor regeringen og lovgivningsmagten har gennemtvunget en ændring mod flertallet i folkekirken (indførelse af kvindelige præster, vielse af par af samme køn, som eksempler) alle har handlet om en modernisering af folkekirken gennem udvidelse af de interne frihedsrettigheder, udviklet af et mindretal inden for folkekirken, og at de i dén forstand har været i folkekirkens interesse.

Forslaget om at afskaffe en helligdag har derimod ikke været begrundet med en folkekirkelig interesse. Tværtimod. Forslaget er, at folkekirken og befolkningen skal betale for krigen i Ukraine med en helligdag/arbejdsdag/lukkedag. Det er der ikke meget understøttelse af folkekirken i.

Præcis denne dimension er helt underbelyst i ministerens svar i samrådet og er formentlig det svageste led i regeringens argumentation. Der henvises i notatet alene til teoriens ordlyd om, at det er lovgivningsmagten, der fastsætter karakter og omfang af understøttelse – men er det også understøttelse at fjerne en støtte?

I forlængelse heraf vil nogle endog – som det har været anført i review af min artikel – opfatte det forhold, at regeringen ved kongelig resolution afskaffer en helligdag i folkekirken, uden at det har et folkekirkeligt formål, som udtryk for magtfordrejning.

Teorien om forbud mod magtfordrejning er tæt sammenvævet med teorien om, at der er saglige grænser for det skøn, der kan udøves af forvaltningen (se i det hele Garde m.fl 2022, afsnit 2.1). Forbud mod magtfordrejning er en omskrivning af grundsætningen om saglig forvaltning. Denne grundsætning indebærer, at man ikke indenfor ét forvaltnings-

område må tage hensyn, der lovgivningsmæssigt hører hjemme i et andet forvaltningsområde (specialitetsprincippet). Det indebærer videre, at de formål, der forfølges med en regulering, skal ligge inden for lovgivningsområdet formål. Det indebærer, at en række private formål er ulovlige. Og så er der en omfattende diskussion af, hvorvidt det offentlige i sin regulering (eller sine forvaltningsafgørelser) kan tage offentligt finansielle hensyn:

Varetagelse af hensynet til det offentlige finanser er ikke uden videre ulovlige. Om dette er tilfældet, afhænger af, om hensynet er sagligt vedkommende inden for det pågældende forvaltningsområde og i relation til den afgørelse, der skal træffes (Garde m.fl. 2022, s. 231).

Jeg er fuldstændig enig i relevansen af disse overvejelser i forhold til en generel afskaffelse af helligdage eller i forhold til afskaffelse af en hvilken som helst anden helligdag end store bededag. Det, som gør, at argumenterne vanskeligt kan holde over for en afskaffelse af store bededag er, at denne helligdag netop er indført af samme grund: for at skaffe staten bedre finanser og et bedre arbejdsudbud.

Et yderligere argument i relation til folkekirkens interesse er argumentet om, at forudsætningerne bag grl. § 66 forpligter lovgivningsmagten til at sikre, at kirken får væsentlig indflydelse på egne anliggender, også når det er lovgivningsmagten, der regulerer.⁵⁵

Meningen med grl. § 66 var utvivlsomt oprindeligt, at der skulle etableres en styringsstruktur, inden for hvilken folkekirken kunne varetage egne anliggender, parallelt i øvrigt med meningen med grl. § 82 og den kommunale styrelseslov.⁵⁶ Særligt, når det er en “hidtil uset samlet kirke”, som er imod den påtænkte regulering eller i hvert fald imod den proces,

55. MF Morten Messerschmidt (DF) i debatindlægget “Morten Messerschmidt i debat om bededag: Grundlovens forudsætninger er ikke så klare, som regeringen ønsker sig”, *Kristeligt Dagblad* 27. februar 2023

56. Hvor en sådan styringsstruktur altså er etableret for kommunerne, er det aldrig sket for folkekirken. Om den historiske udvikling og om, hvordan kravet om etablering af en styringsstruktur til sikring af, at ‘kirken selv’ kan varetage egne anliggender kan ændre sig til legitimering af, at lovgivningsmagten ved enkeltlovgivning regulerer folkekirkens forhold, henvises til speciallitteraturen, udover de tilgængelige grundlovskommentarer f.eks. til Espersen 1999, afsnit 3.3.

der er fulgt (uden intern høring i folkekirken, jf. ovenfor), ville denne tankegang føre til, at den manglende offentlige høring af menighedsråd mv gjorde indgrebet i strid med grundloven. Eller, som det anføres,

... det kan med stor vægt gøres gældende som stridende mod Grundloven at gennemføre et sådant indgreb uden på nogen måde at inddrage kirken eller at have så meget som minoritetsopbakning herfra.⁵⁷

Det var som nævnt også min position, så sent som i betænkning 1544/2014. Det er imidlertid en position, som ikke fandt nogen form for støtte i udvalget bag betænkningen, hverken hos flertallet, der, som man anførte om sig selv, repræsenterede folkekirken i hele sin bredde, eller hos Justitsministeriets eller Kirkeministeriets repræsentanter. Højesterets dom fra 2017 drejer sig om en situation, hvor der faktisk forelå et sådant mindretal, der ønskede en regulering, et mindretal som skiftede til et flertal. Ydermere var formålet med reguleringen at sikre rettigheder for et mindretal i folkekirken. Alligevel fandt højesteret det ikke relevant at hæfte sin argumentation op på disse forhold. Tværtimod. Højesteret fandt det betimeligt at slå fast, at teorien om, at der skulle være støtte i folkekirken for en regulering, helt generelt ikke havde noget for sig.

Er opretholdelse af den danske religionsmodel til støtte for folkekirken?

I vurderingen af, om det at fjerne en helligdag også kan være en understøttelse må vi endelig efter min opfattelse vende tilbage til spørgsmålet om, hvad helligdage er.

Hidtil har traditionen som nævnt været, at de folkekirkelige helligdage *per se* er fridage for befolkningen som helhed og pr lov er lukkedage i butikker, virksomheder mv. Dvs. at helligdage i Danmark er som en mønt, hvor den ene side består af gudstjenestepligt for folkekirken, og den anden

57. Også professor em Svend Andersen spørger, i artiklen “Professor efter afskaffelsen af bededag: Selv højesteret kan tage fejl”, *Kristeligt Dagblad* 1. marts 2023, om “regering og folketing fuldstændig kan tilsidesætte retsteologien, når der foretages “skøn” om de grænser, bekendelsen sætter for deres regulering.” og han slutter sit indlæg med at sige, at “selv en højesteret kan jo tage fejl.” Imidlertid er det normalt sådan i Danmark, at højesteret har det sidste ord i retsudviklingen, særligt når højesteret så utvetydigt tager stilling til både de forslag, der er stillet teoretisk, og de forslag, der er fremkommet i en betænkning.

side består i frihed for befolkningen, lukkedage i butikker mv og dermed (større) ro i samfundet. Det, der fjernes, når man fjerner en helligdag, er altså ikke noget, som alene tilhører folkekirken. Det er folkekirken og befolkningens fælles helligdage, der fjernes.⁵⁸

Hvis helligdagene så blev delt over, ville understøttelsen af folkekirken i denne optik give sig udslag i, at folkekirken så at sige 'overtager' helligdagene som deres egne.

Hertil har ministeren i notatet til samrådet svaret, at:

Det bemærkes, at regeringens forslag går ud på, at store bededag afskaffes som helligdag, hvorimod der ikke lægges op til en ordning, hvor helligdagen bevares, samtidig med at dagen medregnes i arbejdstiden (notat, pkt 1, sidste afsnit).

Regeringens forslag er på dette område ikke yderligere begrundet. Men jeg opfatter det forhold, at regeringen – når man nu ønsker at fjerne en helligdag – fjerner den begge steder, dvs. både som gudstjenestepagtig dag i folkekirken (der kan dog fortsat afholdes gudstjenester) og som lukkedag og arbejdsfri dag i befolkningen, som udtryk for en støtte til den hidtidige danske religionsmodel: at helligdagene er fælles, og skal de være der, så skal de være begge steder – skal de ikke, så skal de ikke være helligdage nogle af stederne.

Herved har regeringen samtidig undgået at rejse en større debat om en egentlig helligdagsreform, en debat, der straks ville indebære afskaffelse af nogle af de folkekirkelige helligdage til fordel for jødiske, hinduistiske eller muslimske – eller i hvert fald indebære en diskussion om, hvordan andre religiøse grupper i samfundet kan få ret til at holde fri på deres helligdage.⁵⁹

58. Se for det modsatte synspunkt månedshilsen for februar 2023 fra biskop Thomas Reinholdt, Aalborg stift: "Det handler grundlæggende om, hvorvidt helligdage "tilhører" staten eller folkekirken. Og de er selvfølgelig folkekirken. Det har været ærindet i den protest, der har rejst sig fra folkekirken." Men samtidig, lidt længere nede: "Da folkekirken heldigvis er en vigtig del af samfundet, og helligdage er en del af samfundets rytme og kalender, ville vi være havnet her ganske uanset styreform."

59. En sådan debat har foreningen Åndsfrihed netop rejst, se <http://aandsfrihed.dk/27-forslag-til-mere-aandsfrihed/>, idet de som forslag nr 21 opfordrer til, at

Formuleringen af lukkeloven

Regeringens forslag var imidlertid ikke konsekvent. Det fremgik således af lovforslaget, at ordet 'helligdage' for at opnå klarhed over, hvilke konkrete dage, der er lukkedage, af lovtekniske grunde skulle tages ud af lukkeloven og erstattes af en opremsning af de dage, der er lukket.

Jeg er enig med biskopperne, når de i brev af 3. februar 2023 til folketingets kirkeudvalg gør opmærksom på, at denne ændring af lukkeloven indebærer en risiko for eller vil have den effekt, at:

Hvis en regering fremover ønsker at en helligdag skal gøres til arbejdsdag, så kan det ske med en ændring af lukkeloven. Og det kræver naturligvis – som med alle andre lovforslag – at der er flertal for ændringen i folketinget. Ifølge lovforslagets bemærkninger handler denne ændring i lovteksten alene om at undgå forvirring.

Efter en ændring af lovteksten i lukkeloven vil en helligdag forsat vil være en helligdag. Og en fjernelse af (yderligere) en helligdag vil også efter lovændringen kræve drøftelse med folkekirken og kongelig resolution. Men der bliver med lovændringen gjort op med det princip, at folkekirkens helligdage også er helligdage udenfor – om vi så må sige – folkekirkens rum.⁶⁰

En sådan udvikling ville have peget på det, forskeren Brian Arly Jacobsen i en fin analyse kalder hyper-sekularisering, nemlig det forhold, at det liberale verdensbillede tager helt over og helt udelukker en fælles døgn-, uge-, helligdags- og årstidsrytme i samfundet (Jacobsen, 2023).

For at undgå denne hyper-sekularisering ad bagvejen, foreslog jeg i mit bidrag til beskæftigelsesudvalgets høring den 22. februar 2023, at præciseringen af lukkeloven kommer til at ske på en måde, hvor ordet helligdag fastholdes.⁶¹

der skal indføres to valgfrie fri-/helligdage uanset religion eller livssyn, som man kan bruge i stedet for to af de nuværende officielle fri-/helligdage. Man kunne vel i første omgang sikre, at religiøse fra andre trossamfund har ret til at bruge egne ferie-/fridage på egne helligdage?

60. Kirkeudvalget 2022-23 (2. samling) KIU alm. del – Bilag 24

61. Min præsentation ved høringen findes på Folketingets hjemmeside, her: <https://www.ft.dk/samling/20222/lovforslag/L13/bilag/28/2666768.pdf>

Dansk Folkeparti fremsatte mit forslag som ændringsforslag til bededagslovens paragraf om lukkeloven, og regeringen valgte at tiltræde denne ændring. Af den vedtagne lov fremgår nu, at lukkelovens § 2, stk. 1 er ændret fra “helligdage, grundlovsdag og juleaftensdag” til: “helligdage (nytårsdag, skærtorsdag, langfredag, første og anden påskedag, Kr. himmelfartsdag, første og anden pinsedag og første og anden juledag), grundlovsdag og juleaftensdag”.⁶²

De tektoniske plader rykker sig

Jeg tror, at man i diskussionen om kompetencen til ændring af folkekirken forhold ikke må overse, at selvom der tilsyneladende har været helt overvældende stor enighed internt i folkekirken om, at dette er et uhørt statsligt overgreb, i strid med hidtidig praksis og ødelæggende for tilliden mellem regering, ministerium og kirke, så er der samtidig en række tektoniske plader, der rykker sig. Det er således ikke alene i Folketinget og regeringsapparatet, at en skjult sekularisering udspiller sig.

Jeg diskuterede udkast til denne artikel med mit hold studenter i forvaltningsret, foråret 2023. De kunne ærligt talt ikke se problemet i, at der afskaffes en helligdag, og slet ikke problemet i, at dette beslutes af lovgivningsmagten og ikke gennem omfattende høring i folkekirken. Deres holdning var, at folkekirken i forvejen har alt for stor særstilling og at der er alt for lille plads til folk med andre religiøse opfattelser eller ingen religion.

Samtidig ændrer både dåbs- og begravelseskulturen i landet sig hastigt for tiden, som det også er fremgået af bl.a. andre artikler i denne antologi. Og dåbs- og begravelseskulturen er det menneskelige, men også økonomiske fundament under folkekirken: det er via dåb, folkekirken får medlemmer, og begravelseskulturen har hidtil bidraget særdeles centralt til den lokale kirkes økonomi.

I den situation har folkekirken ledelse i hidtil uhørt enighed valgt at udtrykke mistillid til regering og folketting og dermed bryde med den

62. LOV nr 214 af 06/03/2023 § 7 vedrørende ændring af lov om detailsalg fra butikker m.v., jf. lovbekendtgørelse nr. 515 af 30. april 2019, der således er ændret (om end der i skrivende stund ikke er udsendt ny LBK).

parlamentariske styringskæde i stedet for at indgå i en afklarende drøftelse af, hvilke muligheder der inden for rammerne af regeringsgrundlaget var for at afskaffe en helligdag. Man har valgt at fastlægge en folkekirkelig position i forhold til regulering af indre anliggender, uden at tage højde for eksistensen af en helt nylig højesteretsdom. Og man har valgt at bygge sin egen fortælling om folkekirken i bededagssagen op gennem en strøm af pressemeddelelser. Derigennem har man via intern kommunikation søgt at skabe en position,⁶³ som var man en civilsamfundsorganisation og ikke en offentlig-retlig organisation med en ledelse og kernemedarbejdere, der består af statstjenestemænd.

Undervejs i forløbet blev jeg til en offentlig kommentar spurgt om en vurdering af, hvilken vej biskopperne ville vælge ud af konflikten om bededag. Min vurdering var, at enten forestillede biskopperne sig, at man (sammen med arbejdsmarkedets parter) kunne stoppe lovforslaget. Eller man ville pragmatisk acceptere, at det er regering og folketing, der lovgiver, og bidrage til, at resultatet fik et også for folkekirken tåleligt resultat, svarende til, hvad man har gjort i den række af andre sager, hvor der har været konflikt. Eller altså, at man ville benytte forløbet som trædesten for etablering af folkekirken som en selvstændig organisation i civilsamfundet.⁶⁴

Man må håbe, at økonomien holder til den valgte vej frem, og at ingen i de samfundsinstitutioner – regering, folketing, domstole – der hidtil har haft til opgave at sikre, at folkekirken eksisterer, på baggrund af dette forløb eller den generelle udvikling får gode ideer fra finanslovens § 22, Kirkeministeriet, til yderligere finansiering af krig i Europa.

63. På hjemmesiden folkekirken.dk, der er folkekirkens fælles kommunikations-side, havde man under faktalink om bededagssagen frem til påske 2023 valgt stort set alene at gengive biskoppernes pressemeddelelser. Nu, hvor forløbet er afsluttet, forventes ifølge samtale med redaktøren 11. april 2023 tillige links til lovarbejdet, herunder med det materiale, der har været anvendt i denne artikel, samt formentlig til nogle af ministerens udtalelser mv. Det vil give et mere afbalanceret billede af forløbet.

64. <https://www.kirke.dk/politik/her-er-de-mulige-udfald-af-biskoppers-moe-de-med-minister> 17. januar 2023.

Konklusion

Højesterets dom i liturgisagen er ganske vidtgående. Den slår – imod i hvert fald mine forventninger, som de har været udtrykt i min forskning og i betænkning 1544/2014 – en retsudvikling fast, hvor der stort set ikke er nogen retlige grænser for statens kompetence til at regulere folkekirken, heller ikke i dens inderste anliggender. Ingen krav til forudgående høring eller proces. Kompetencen og processen ligger fast.

Det eneste, man kan udlede af dommen, er, at der materielt set skal være hjemmel inden for rammerne af et begreb om kirkens identitet som evangelisk-luthersk. Og at selvom det principielt er ministeriet, som har det sidste ord i udøvelsen af dette skøn, så skal ministeriet kunne dokumentere, at skønsudøvelsen er saglig. Derfor skal der foreligge en fagkyndig udtalelse som grundlag for at kunne sige, at den ønskede regulering materielt set ligger inden for rammerne af evangelisk-luthersk kristendom.

Inden for denne ganske vidtgående retlige ramme er folkekirken mulighed efter min vurdering at vælge sine kampe med omhu og alene sætte hårdt mod hårdt i situationer, hvor man har gjort sig klart, hvor vejen ud går.

Det for mig at se eneste retlige spørgsmål, der nu står tilbage at afklare efter højesterets dom er, hvorvidt en regulering af folkekirken forhold i et eller andet omfang skal kunne siges at være ‘i folkekirken interesse’ med henblik på understøttelse. Det forekommer mig at være pointen i Københavns biskops vurdering af, at processen bag afskaffelse af store bededag ikke stemmer særligt godt med kirkens teologiske identitet, og det kunne også stemme med begrebet ‘understøttes’ i grl. § 4.

Men Højesteret fastholder i sin nuværende praksis den demokratiske legitimitet i folketingets flertal over for en retlig begrænsning i grundloven. Min faglige vurdering er derfor, at dette spinkle halmstrå ikke i forhold til så relativt lille et indgreb, som afskaffelse af Bededag trods alt er, ville kunne føre til, at Højesteret dømmer en regeringsbeslutning eller en lov som værende i strid med grundloven.⁶⁵

Vil det så hjælpe med et stort og forkromet folkekirkeligt fællesudvalg, der reelt har karakter af en synode? Eller med et lille udvalg, der nedsættes

65. Se for en helt tilsvarende vurdering “flere fremtrædende jurister”, nemlig en række (mandlige) juridiske professorer i Kristeligt Dagblad den 24. februar 2023.

med henblik på præcis liturgiske og andre spørgsmål vedrørende indre anliggender?

Retligt fastsatte procedurer hjælper altid. Men i hvis interesse er det, at folkekirken ifølge forslaget i så fald kun kan moderniseres og mindretal i folkekirken kun kan sikres rettigheder, hvis udvalget og biskopperne er enige? For mig at se er der i den nuværende kirkeordning ingen nemme løsninger. Andre end at regering og folketing holder sig for øje, at folkekirken er en kirke og skal reguleres som sådan.

Abstract

This article takes its point of departure in changed legislation in 2012. According to this new law, marriage is now gender neutral, implying implementation of same-sex-marriage, also within the Danish Evangelical-Lutheran church, the Danish Folk Church. A group of church members took legal action against the state, claiming that this legislation was unconstitutional. The supreme court decided in 2017, that the legislation was within the constitutional framework for the national church as being evangelical-lutheran. The article discusses this result against the arguments in the national committee report from 2014, concerning possible changes in the governance structure of the church. The article also discusses the supreme court judgment against the legal arguments in the spring of 2023, where the Danish legislative powers decided to abolish by law a special Danish holiday, previously introduced in the late 17th century, in order to ensure more labour powers in the society. The analysis in the article as such concerns the question of lawful and constitutional changes of the internal affairs of a church such as the Danish national church.

Litteratur

- Christoffersen, Lisbet. 1996. "Bispevalg i Folkekirken". *Juristen* Årg. 78, nr. 6 (1996), S. 224-232.
- Christoffersen, Lisbet. 2004. "Church Autonomy – en religionsretlig udfordring til Norden". I *Retfærd* 107, temanummer om Ret og Religion, 2004:87–108

- Christoffersen, Lisbet. 2006. "Europæisk perspektiv på religion i dansk forfatningsret". I *Grundloven. Danmarks Riges Grundlov med kommentarer*, 2. udg. Redigeret af Henrik Zahle. København: Jurist- og Økonomforbundets forlag, 2. udg, 2006, s. 63-76
- Christoffersen, Lisbet. 2012. "4. Religion, politik og ret i Europa". I *Fremtidens danske religionsmodel*. Redigeret af Hans Raun Iversen, Lisbet Christoffersen, Margit Warburg, Niels Kærgård, 71-101. Frederiksberg: Eksistensen.
- Christoffersen, Lisbet. 2015. "The Argument for a Narrow Conception of 'Religious Autonomy'". I *Oxford Journal of Law and Religion*, Volume 4, Issue 2, June 2015, Pages 278-302.
- Espersen, Preben. 1999. *Kirkeret Almindelig del*, 2. udg. København: Jurist- og Økonomforbundets forlag.
- Garde, Jens, Karsten Revsbech og Søren Højgaard Mørup. 2022. "Kapitel 4. Særlige krav". I *Forvaltningsret. Almindelige emner*. 7. udgave. Redigeret af Søren Højgaard Mørup, Jens Garde, Jørgen Albæk Jensen, Orla Friis Jensen, Helle Bødker Madsen, Karsten Revsbech & Ole Terkelsen, 213-251. København: DJØF forlag.
- Jacobsen, Brian Arly. 2023. "Afskaffelsen af store bededag er et eksempel på hypersekulariseringen af samfundet." *POV International*. <https://pov.international/st-bededag-hypersekularisering-af-samfundet/>.
- Mørup, Søren Højgaard, Jens Garde, Jørgen Albæk Jensen, Orla Friis Jensen, Helle Bødker Madsen, Karsten Revsbech & Ole Terkelsen. 2022. *Forvaltningsret. Almindelige emner*. 7. udgave. København: DJØF forlag.
- Raun Iversen, Hans, Lisbet Christoffersen, Margit Warburg, Niels Kærgård (red). 2012. *Fremtidens danske religionsmodel*. Frederiksberg: Eksistensen.
- Vinding, Niels Valdemar, og Emil Bjørn Hilton Saggau (2016). "Challenges of the Institutionalization of Same Sex Marriage for Religious Pluralism in Denmark". I *Islam, Religions, and Pluralism in Europe*. ed. Ednan Aslan; Ranja Ebrahim,; Marcia Hermansen. Springer, 2016. p. 173-192 (Wiener Beiträge zur Islamforschung).